МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Факультет економіки і підприємництва
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Допущено до захисту
„____” _____ 2023 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ Прокопчук О.Т.

Кваліфікаційна робота магістра

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Виконала студентка 22 м-з-ф/а групи освітньої програми „Фінанси, банківська справа та страхування”
спеціальності 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
Стародумова Тетяна Петрівна

Науковий керівник
к.е.н., доцент
Колотуха Сергій Миколайович

Умань – 2023

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра _____

Освітньо-кваліфікаційний рівень _____

Напрям підготовки _____

(шифр і назва)

Спеціальність _____

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

_____

„__„ _____ 20__ р

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

_____

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

_____

_____

Керівник проекту (роботи) _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по університету від „__" _____ 201_ р. № _____

2. Строк подання студентом проекту (роботи) _____

1. Вихідні дані до проекту (роботи)_____

_____

_____

_____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) __

_____

_____

_____

_____

_____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____

_____

_____

_____

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційного проекту(роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи		
2.	Одержання індивідуального завдання		
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи		
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи підбір та вивчення літератури участь у виконанні науково-дослідних робіт виконання курсових робіт інші заходи		
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи		
6.	Підготовка: першого розділу другого розділу третього розділу висновків		
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахуванням зауважень наукового керівника		
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті		
9.	Одержання відгуку наукового керівника		
10.	Попередній захист роботи на кафедрі		
11.	Затвердження роботи завідувачем кафедри		
12.	Одержання рецензії		
13.	Захист кваліфікаційної роботи		

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи) _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Реферат

на кваліфікаційну роботу магістра

«ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ»

студентки факультету економіки і підприємництва

Уманського національного університету садівництва ***Стародумової Т.П.***

Фінансова безпека банківської системи займає основне місце і відіграє важливу роль у сприянні соціально-економічного розвитку держави, підвищенні добробуту домогосподарств, зростанні інвестицій, національних фінансів, організації кредитування та системі фінансової стабільності, забезпечуючи стабільність і купівельну спроможність національної валюти, шляхом забезпечення економічного зростання, а також шляхом забезпечення фінансової стабільності в країні.

Забезпечення фінансової безпеки як банківської системи України в цілому, так і окремих її складових, у найважливіших для нормального функціонування держави, можливе за умови чіткого визначення способу оцінки фінансової безпеки банківської системи, її складових, класифікації типів, застосування комплексу підходів до оцінки її рівня. Дослідження банківської безпеки наразі є актуальним та важливим. Підвищення безпеки банківського сектору є дієвим заходом запобігання антикризовій ситуації в національній економіці.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів і висновків. Загальний обсяг роботи 79 сторінок. Матеріали містять 13 таблиць, 22 рисунки, 3 формули. Список використаної літератури налічує 55 джерел.

Перший розділ роботи теоретичний, у якому розглянуто сутність фінансової безпеки банківського сектору, визначено основні засади формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України.

Другий розділ роботи містить окреслення основних чинників впливу на забезпечення стабільної фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки та проаналізовано рівень фінансової безпеки банківського сектору України.

Третій розділ присвячено визначенню основних складових оптимальної системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору та обґрунтуванню основних шляхів її поліпшення.

Метою дослідження є вивчення теоретико-методичних засад формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки, узагальнення методичних підходів і практичних рекомендацій з підвищення рівня фінансової безпеки банківської системи в Україні.

Резюме: В кваліфікаційній роботі на прикладі вітчизняного банківського сектору економіки України здійснено аналіз сутності, чинників впливу та складових системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки та запропоновано основні шляхи поліпшення її підсистем і елементів.

Ключові слова: комерційні банки, банківський сектор економіки країни, банківська система, фінансова безпека, система забезпечення фінансової безпеки, економічна безпека, .

У ході написання кваліфікаційної роботи було використано умовні скорочення:

БС – банківський сектор;

ВВП – валовий внутрішній продукт;

КБ – комерційний (і) банк (и);

МФО – міжнародні фінансові організації;

НБУ – Національний банк України;

ОВДП – облігації внутрішньої державної позики;

ФБ – фінансова безпека;

ФББС – фінансова безпека банківського сектору;

ФБКБ – фінансова безпека комерційного (их) банку (ів);

ФС – фінансовий сектор

ЦП – цінні папери.

ЗМІСТ

ВСТУП…… **6**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ……

1.1. Сутність фінансової безпеки банківського сектору…… **8**

1.2. Засади формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору…… **14**

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ…….

2.1. Чинники забезпечення складових фінансової безпеки банківського сектору економіки України…… **22**

2.2. Рівень фінансової безпеки вітчизняного банківського сектору…… **35**

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ……

3.1. Система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України…….. **54**

3.2. Основні шляхи поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки……. **64**

ВИСНОВКИ……...……...…….. 72

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…...……... 75

ВСТУП

Банківський сектор національної економіки контролює значний обсяг грошових коштів, забезпечуючи їх акумулювання, розподіл, перерозподіл і використання, відіграє істотну роль у відтворювальних і трансформаційних процесах, соціально-економічному розвитку держави.

Оптимізація функціонування й поступального розвитку БС значною мірою зумовлюються станом / рівнем фінансової безпеки (ФБ) БС (ФББС). Відсутність концепції безпеки вітчизняного БС і комплексності й системності її забезпечення та достатньо досвідчених фахівців у цій сфері; підвищення значущості БС у сприянні економічному зростанню та поліпшенню соціальних стандартів, а також глибини його проникнення в національну економіку; структурна й функціональна трансформації БС; широке впровадження фінансових інновацій; надмірна державна участь у капіталах комерційних банків (КБ) України; розвиток інтеграційних і глобалізаційних процесів; поява нових загроз банківській сфері загалом і функціонуванню окремих КБ зокрема; значна тінізація банківської діяльності зумовлюють необхідність все більшої уваги до ФББС, формування дієвої системи її забезпечення

Утім, сьогодні повноцінна система забезпечення ФББС в Україні відсутня, логічно незавершеними залишаються практичні кроки у цій сфері, тому обрана тема дослідження є актуальною.

Метою дослідження є вивчення теоретико-методичних засад формування системи забезпечення ФББС національної економіки, узагальнення методичних підходів і практичних рекомендацій з підвищення рівня ФББС в Україні.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлені і вирішені такі завдання:

1) з’ясувати сутність ФББС національної економіки;

2) виявити чинники і загрози ФББС національної економіки;

3) визначити засади формування системи забезпечення ФББС;

4) дослідити чинники впливу на ФББС України;

5) охарактеризувати стан формування системи забезпечення ФББС України;

6) визначити основні шляхи поліпшення підсистем і елементів

системи забезпечення ФББС вітчизняної економіки.

Об’єктом дослідження є процеси забезпечення ФББС національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та практичні аспекти забезпечення ФББС національної економіки.

У роботі застосовано системний підхід і використано такі загальнонаукові і специфічні методи, як: методи аналізу і синтезу, індукції й дедукції, логічного узагальнення, наукової абстракції, типології, монографічний – для визначення сутності ФББС; чинників, що її зумовлюють, і загроз їй; засад формування системи забезпечення ФББС; структурного, факторного, економіко-статистичного, компаративного аналізів, розрахунково-аналітичний, групувань, граничних значень й інтегральних оцінок, графічний – для оцінки стану забезпечення ФББС економіки України та формування її системи; стратегічного аналізу, аналогій, експертних оцінок – для визначення напрямів удосконалення формування і функціонування системи забезпечення ФББС України.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

1.1. Сутність фінансової безпеки банківського сектору

Дослідники наводять різну аргументацію значущості дотримання ФББС національної економіки (рис. 1.1). Так, Т. Болгар наголошує, що саме стан БС визначає рівень фінансово-кредитної безпеки, а, відтак, багато в чому і рівень ФБ держави [1, с.18]. З такою, позицією, на наш погляд, можна загалом погодитися. Проте, певною мірою некоректним є вживане у даному разі поняття «фінансово-кредитна безпека», оскільки кредитна безпека і КБ і БС загалом є неодмінною складовою їх фінансової безпеки.

Р. Вовченко вважає, що значущість дотримання ФББС національної економіки зумовлюється тим, що[2, с.25-26]:

банківська безпека в науковій літературі, нормативно-правових актах і правозастосовній практиці розглядається надто вузько (здебільшого як безпека окремого КБ), тоді як КБ не функціонують автономно, оскільки інтеграційні і глобалізаційні процеси, система міжбанківських розрахунків, сучасні інформаційні технології неодмінно позначаються на їх діяльності, підвищуючи існуючі і зумовлюючи нові ризики, які неможливо мінімізувати лише зусиллями служби безпеки конкретного КБ;

світові і локальні банківські кризи, низькі фінансова стійкість і захищеність БС є одними з основних загроз національній безпеці будь-якої країни;

фінансово стійкий БС має достатні кошти для вирішення завдань забезпечення інформаційної, кадрової й фізичної безпек окремих КБ і БС загалом.

І, нарешті, фінансова складова є результуючою всіх аспектів функціонування БС, а її стан визначається дієвістю заходів в усіх його забезпечувальних підсистемах.

значний вплив БС на національну економіку і суспільну стабільність загалом і ФБ усіх економічних агентів зокрема на мікро-, мезо-, макро-, мета- і мегарівнях;

Рис. 1.1. Чинники і передумови дослідження ФББС

значущість БС у перерозподілі фінансових ресурсів з фінансового в реальний сектор національної економіки, а також раціоналізації грошового обігу, поліпшенні платіжної дисципліни;

можливості БС забезпечити безпеку коштів фізичних і юридичних осіб в КБ для убезпечення їх від банкрутства;

піонерне впровадження в БС цифрових технологій.

Для формування дієвої системи забезпечення ФББС національної економіки необхідні (рис. 1.2):

чітке визначення місця і ролі ЦБ і КБ у забезпеченні ФББС;

налагодження дієвого нагляду регулятором ринку банківських послуг за дотриманням КБ вимог з забезпечення ФБ загалом та її окремих різновидів;

удосконалення підходів до складання відповідних рейтингів і віднесення КБ до категорії системно важливих, зокрема, за рахунок виокремлення кількох категорій системної важливості, що базуватимуться на різних характеристиках системного ризику;

обґрунтована оцінка / діагностика статус-кво у цій сфері на основі налагодження ефективного моніторингу, регулярного проведення стрес-тестування КБ, чому сприятиме повноцінний (на основі сучасних підходів і методів) аналіз рівня таких різновидів ФББС, як ресурсоутворювальна недепозитного характеру, депозитна, кредитна, боргова, валютна, інвестиційна, податкова, інфляційна безпеки БС; виявлення існуючих і потенційно можливих тенденцій їх зміни;

комплексний аналіз інтеграційних процесів у ФС національної економіки / банкострахування / співпраці з FinTech-компаніями, розвитку державно-приватного партнерства за участю банківських установ, а також інноваційного розвитку;

комплексне з'ясування проблем, недоліків, невирішених питань у забезпеченні ФББС;

розробка підходів до формування й реалізації стратегії / політики забезпечення ФББС.

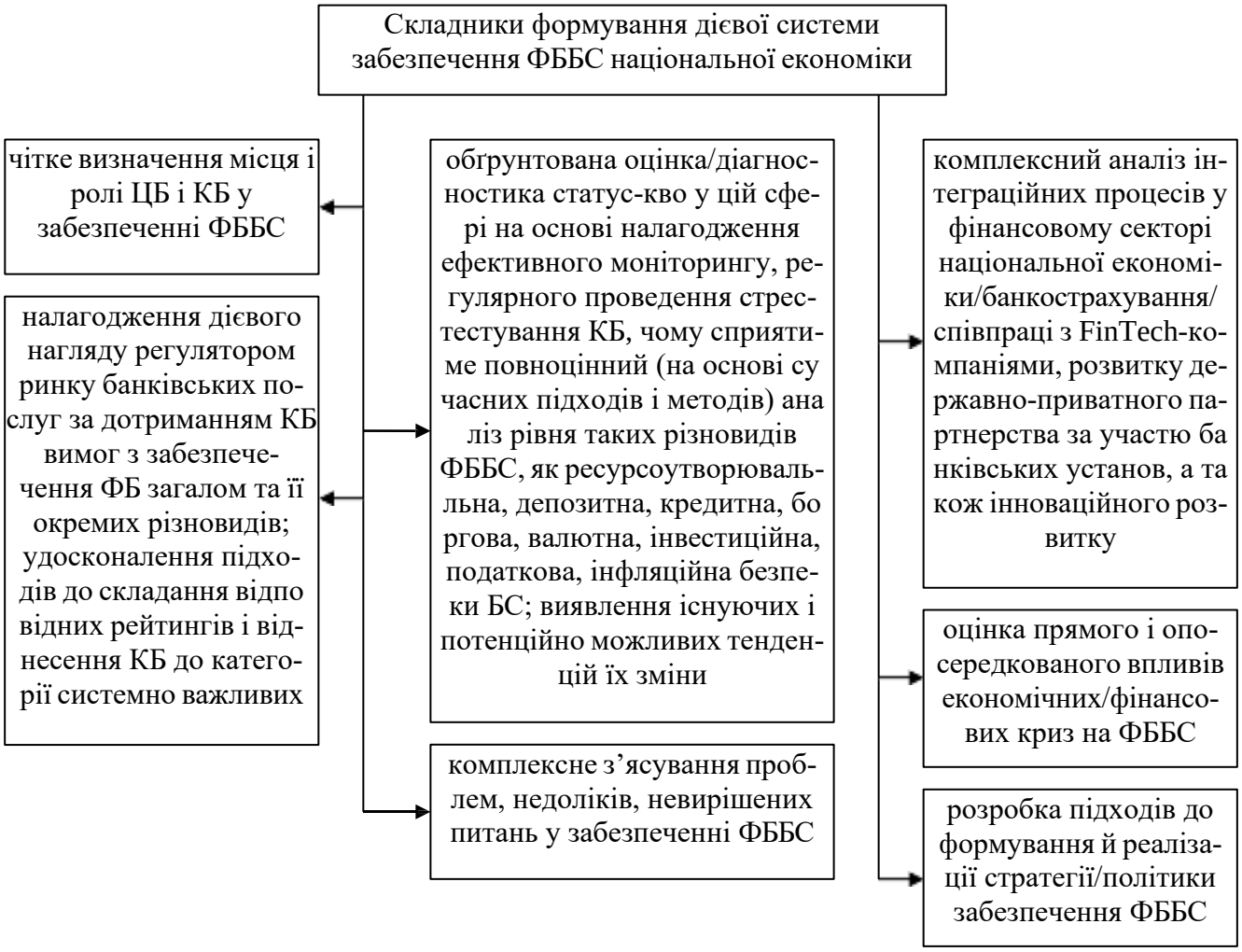

Рис. 1.2. Складники формування дієвої системи забезпечення ФББС національної економіки

За Р. Гриценком, ЕБ банківської системи – це такий її стан, коли фінансова стабільність чи репутація не може бути підірвана цілеспрямованими діями певної групи осіб і організацій або фінансовою ситуацією, що складається всередині чи зовні банківської системи [3, с.27]. Проте, таке бачення занадто обмеженим для всебічного визначення ЕБ, а тим паче ФББС.

О. Васильчишин розглядає не ФББС, а ФБ банківської системи, під якою розуміє такий динамічний стан всіх банків країни (першого і другого рівня), який характерний стабільністю їх взаємозв'язків, безперебійною реалізацією основних функцій, збалансованістю фінансових показників та грошових потоків, що дозволяє без втрат протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам для її фінансової стійкості та забезпечувати реалізацію фінансових інтересів держави [4, с.70-71].

А. Батухіна зазначає, що сутність ФББС полягає у підтримці

найефективнішого використання наявного потенціалу ресурсів і створенні відповідного середовища для реалізації економічних інтересів КБ і банківської системи загалом, прогнозуванні й запобіганні внутрішнім і зовнішнім загрозам банківських установ [5]. Утім, на наш погляд, за такого підходу, по-перше, порушується причинно-наслідковий зв'язок, позаяк ФББС не полягає в ефективному використанні наявного ресурсного потенціалу, а зумовлюється ним. По-друге, мова має йти не лише про використання наявного ресурсного потенціалу, а і його продуктивне нарощення. По-третє, ФББС має відбивати не лише економічні інтереси КБ і банківської системи загалом, а й клієнтів / контрагентів КБ, держави. [6, с.134].

Спрощені тлумачення сутності ФББС наводять І. Пріхно, розуміючи під нею такий фінансовий стан БС, який сприяє ефективній роботі КБ та дозволяє якнайшвидше виявити й усунути потенційні загрози та мінімізувати ризики, які заважають їм нормально розвиватися й якісно виконувати свої функції [7, с.101], Т. Лісіцина, наголошуючи, що ФББС полягає у виконанні КБ їх основних функцій: трансформаційної та посередницької за умови мінімізації ризиків і загроз, найзначущою із яких є втрата капіталу[8, с. 77], а також В. Соловйов, на думку котрого, банківська безпека держави (як складова її ФБ) – це такий стан діяльності банківської системи країни, за якого забезпечуються: стабільне кредитування реального сектору економіки, висока доступність та ефективне використання кредитних ресурсів банківських установ, незалежність банківського капіталу від учасників-нерезидентів [9, с.80].

На думку Р. Вовченка, визначення сутності ФББС національної економіки має здійснюватись у такій логічній послідовності: банківська безпека → безпека БС → ЕБ БС → ФББС [2, с.28]. Цей дослідник вважає, що ФББС загалом – це ФБ сукупності КБ, а також їх клієнтів і контрагентів, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави, оскільки функціонування БС пов'язане з ризиками банківської діяльності, що включають в себе не лише ризики фінансових втрат банківських інститутів, але й ризики, на які наражаються пов'язані з їх діяльністю економічні агенти [2, с.38-39].

Отже, ФББС тлумачиться як: його конкретний фінансовий стан / стан

фінансових відносин, здатність забезпечити фінансові інтереси, комплекс заходів, захищеність, економічне явище, якість / ознака / властивість, умови й сукупність зазначених характеристик.

Відсутнє сьогодні і єдине бачення класифікації різновидів ФББС, дуже важливої для підвищення рівня управління нею, формування дієвої / ефективної системи її забезпечення. Багато дослідників зосереджуються на дослідженні окремих складових ФБКБ чи ФББС, а не ФББС загалом. Так, А. Толстошеєва [10] і В. Сидоренко[11] розглядають безпеку кредитної діяльності/кредитного процесу КБ, А. Соловаров [12] – боргову безпеку БС.

На наш погляд, складові фінансової безпеки банківського сектору слід розглядати за функціональним призначенням БС й їх ресурсно-функціональною спрямованістю (рис. 1.3).

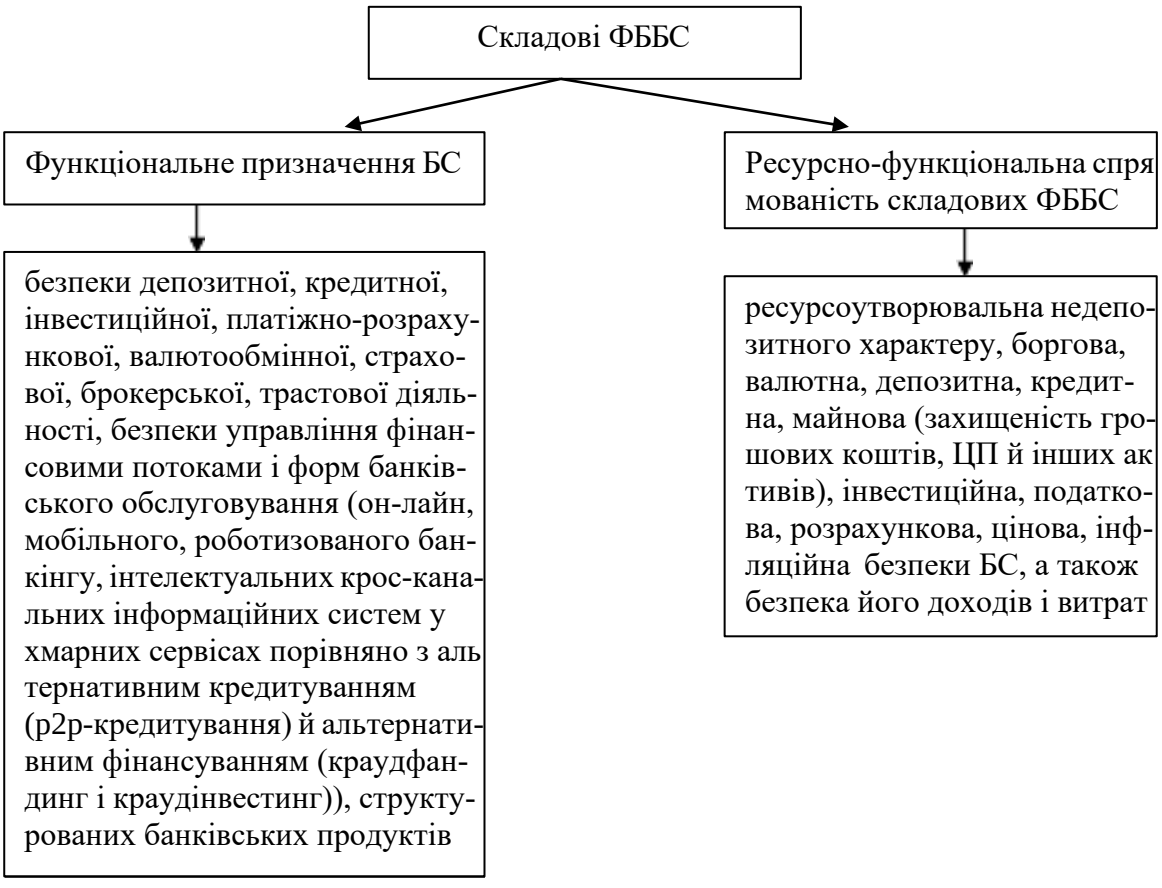

Рис. 1.3. Складові ФББС

З огляду на функціональне призначення БС, правомірно вести мову про такі складові ФББС, як: безпеки депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками і форм банківського обслуговування

(он-лайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-канальних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг)), структурованих банківських продуктів.

Натомість, за ресурсно-функціональною спрямованістю, слід виокремлювати ресурсоутворювальну недепозитного характеру, боргову, валютну, депозитну, кредитну, майнову (захищеність грошових коштів, ЦП й інших активів), інвестиційну, податкову, розрахункову, цінову, інфляційну безпеки БС, а також безпеку його доходів і витрат.

На наш погляд, правомірність виокремлення такого різновиду ФББС, як ресурсоутворювальна недепозитного характеру, зумовлюється тим, що ресурсна база КБ формується не лише за рахунок депозитних, а й кредитних ресурсів (рефінансування центробанку, кредити з міжбанківського кредитного ринку), внутрішніх і зовнішніх облігаційних запозичень КБ, купівлі іноземної валюти і частини їх нерозподіленого прибутку.

1.2. Засади формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору

Забезпечення ФББС – складне й багатоаспектне завдання безперервного характеру. Забезпечення безпеки БС необхідне внаслідок того, що банківська діяльність, по-перше, стосується майнових інтересів необмеженого кола суб’єктів, а, по-друге, з огляду на свою специфіку здатна впливати на економічні процеси в країні загалом. Ці обставини є цілком закономірною передумовою для встановлення для КБ більш жорстких методів правового і економічного регулювання державного управління для забезпечення економічної безпеки порівняно з іншими суб’єктами підприємницької діяльності[13, с.6].

Поряд з цим, формування ефективної системи забезпечення ФБ передбачає з’ясування й систематизацію явищ, подій і певних дій, настання чи здійснення яких безпосередньо чи опосередковано може стати загрозою тому чи іншому суб’єкту ФБ [14].

Під забезпеченням ФБ Н. Саттарова розуміє систему специфічних заходів,

відмінних від загальних заходів управління фінансами, спрямованих, насамперед, на зміцнення фінансової дисципліни, в основі якої лежить виконання закріплених в законодавстві прав і обов'язків учасників фінансових правовідносин. А в системі забезпечення ФБ найважливішим напрямом діяльності органів державної влади вона вважає виявлення, припинення фінансових правовідносин і, як кінцевий результат – невідворотне покарання порушників фінансового законодавства. На її думку, забезпечення ФБ здійснено завдяки ряду заходів, що, з одного боку, обмежують поведінку індивідуальних чи колективних суб'єктів фінансового права при формуванні, розподілі і виконанні фінансових ресурсів, а з іншого – спрямованих на запобігання шкідливому впливу на фінансову систему країни різного роду загроз, у т.ч. кримінального характеру [15, с.92-93].

Систему забезпечення безпеки банківської діяльності загалом визначають як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [16, с.18]. Проте, за такого підходу нерозкритими залишаються питання з'ясування конкретних об'єктів забезпечення безпеки банківської діяльності.

Забезпечення ФБКБ є процесом, що забезпечує виконання певних функцій планування, регулювання, аналізу і контролю, спрямовані на протистояння можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам для забезпечення стійкого розвитку КБ [17, с.5].

Крім того, Р. Вовченко акцентує увагу й на тому, що формування системи забезпечення ФББС національної економіки має базуватись на розробці концепції, стратегії і тактики її забезпечення з визначенням вимог до такої системи і принципів організації, її мети і завдань, об'єктів і суб'єктів, механізму забезпечення (методів, інструментів, стимулів і важелів) і забезпечуючих підсистем (нормативно-правової, організаційно-методичної, фінансової, кадрової, технологічної, інформаційно-аналітичної, моніторингової і контрольної).

Таким чином, на його думку, система забезпечення ФББС національної економіки – сукупність динамічних, здатних адаптуватися до змінюваних умов функціонування і транспарентних, взаємопов'язаних і взаємозумовлених

елементів, що базуються на науково обґрунтованій концепції (визначення вимог до такої системи, її мети і завдань, об'єктів і суб'єктів, принципів організації), стратегії і тактиці забезпечення ФББС, фінансовій діагностиці останньої, стимулах і важелях, методах і інструментах, контролі й аналізі результатів її забезпечення, а також її забезпечувальних підсистемах [2, с.43-44].

Забезпечення ФББС розглядають і як сукупність економічних відносин, що складаються з приводу формування такої здатності в умовах обмеженості трудових, фінансових, матеріальних ресурсів, а його механізмом – сукупність способів організації економічних відносин, застосовуваних суб'єктами забезпечення ФБ з метою захисту банківської системи від зовнішніх та внутрішніх загроз в умовах обмеженості ресурсів [18, с.159].

На наш погляд, загалом можна погодитися з визначенням системи забезпечення ФББС О. Дубровіна, який під нею розуміє сукупність цілей і завдань, об'єктів і суб'єктів, використовуваних методів, фінансових інструментів, важелів, індикаторів, принципів, концепції і стратегії для захисту національних інтересів загалом і інтересів учасників ринку банківських послуг зокрема; ідентифікації, моніторингу і оцінки викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз; прогнозування і моделювання можливих дисбалансів, деструктивних подій і кризових явищ у БС; контролю ефективності використання фінансових ресурсів; розробки й реалізації превентивних і оперативних заходів з убезпечення БС [19].

Однак, механізми формування й реалізації зазначених елементів системи забезпечення ФББС потребують подальшого обґрунтування.

Формування системи забезпечення ФББС передбачає створення таких умов функціонування БС, за яких:

безпечно функціонують усі елементи фінансово-кредитного механізму економічного зростання;

гранично мала можливість спрямування фінансових потоків у незаконні сфери їх використання;

до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими коштами;

БС є фінансово стійким й стабільним.

При цьому одним із різновидів системи забезпечення ФББС може бути темпоральна система, що є сукупністю економіко-правових й організаційних відносин і заходів з захисту від загроз з урахуванням чинника часу.

Дієвість системи забезпечення ФББС, під якою автор розуміє її високу спроможність і результативність, зумовлюється охопленням нею всіх напрямів функціонування БС, тобто комплексністю. Водночас, вона визначається готовністю й здатністю регуляторів й КБ:

повною мірою застосовувати ефективні механізми реалізації й захисту національних інтересів / інтересів КБ / їх клієнтів і контрагентів у банківській сфері, акумулювання / розподілу / перерозподілу фінансових ресурсів;

зберігати й нарощувати фінансовий потенціал КБ і БС загалом;

своєчасно виявляти / знешкоджувати / запобігати / попереджати / нівелювати / декомпенсувати (зменшувати) / мінімізувати виклики і загрози ФББС, оперативно реагувати на мінливість ринкового середовища;

забезпечувати фінансові стійкість / стабільність і конкурентоспроможність як окремих КБ, так і БС загалом.

На нашу думку, до завдань формування системи забезпечення ФББС слід віднести також:

забезпечення стійкості грошової, валютної та фінансової систем країни; стійкість фінансових потоків у БС;

розвиток інвестиційного кредитування;

конструктивне поєднання зусиль держави і банківського бізнесу у мобілізації фінансових ресурсів.

ФББС є результатом різних управлінських впливів на процеси, що відбуваються в БС, а відтак її можна розглядати і як самостійний об’єкт управління, і як елемент системи більш високого рівня – ФБ банківської системи / ФБ держави загалом.

Функціями системи забезпечення ФББС є: формування, безпечного й ефективного використання фінансових ресурсів БС; регулятивна, захисна, попереджувальна й інформаційна.

Об’єктами забезпечення ФББС є: фінансові ресурси / забезпечення ними /

їхня захищеність, активи / пасиви, майнові права БС / окремих КБ; його ліквідність, платоспроможність, надійність, конкурентоспроможність, рентабельність; фінансові інтереси, їх кругообіг; фінансові стійкість / стабільність; рівень довіри до БС; пріоритетні фінансові інтереси учасників ринку банківських послуг.

Предметом системи забезпечення ФББС є система фінансових відносин між суб'єктами ринку банківських послуг із забезпечення ФББС.

Д. Шиян до суб'єктів забезпечення ФББС відносить [20, с.159]: КБ, ЦБ (до речі, їх же вона називає і об'єктами), державні органи, юридичних і фізичних осіб, пов'язаних з банківською діяльністю, а Р. Вовченко – державу (в особі органів законодавчої, виконавчої і судової влади), регуляторів ринків фінансових послуг, самоврядні організації і банківське співтовариство, банківські установи [2, с.41].

На наш погляд, суб'єктами забезпечення ФББС мають бути: парламент; органи, що опікуються дотриманням національної/економічної / ФБ; КБ і ЦБ; структури інфраструктури ринку банківських послуг; державні органи, відповідальні за формування й реалізацію фінансової / бюджетної / податкової / антимонопольної політики; органи державного фінансового контролю; регулятор фондового ринку; правоохоронні органи; органи судової влади; СРО на ринку банківських послуг; клієнти / контрагенти КБ; рейтингові агентства, консалтингові / аудиторські компанії; експертне співтовариство.

Формування й функціонування системи забезпечення ФББС має базуватися як на об'єктивних економічних закономірностях, так і на принципах, що виробляються суб'єктами її забезпечення.

До принципів формування системи забезпечення ФББС Р. Вовченко відносить [2, с.41]: наукову обґрунтованість, економічну доцільність, адекватність, еволюційність, саморозвиток, керованість, ефективність. Серед необхідних принципів ефективної системи ФББС називаються й [16, с.18]: комплексність, своєчасність, безперервність, активність, законність.

На думку О. Дубровіна, поряд з вищезазначеними мають право на існування й такі принципи організації системи забезпечення ФББС, як: трансформаційність,

наступництво, адаптованість [19, с.58].

На наш погляд, система забезпечення ФББС має базуватись на таких принципах, як: науковість, законність, об'єктивність, комплексність, економічна доцільність, адекватність, безперервність, своєчасність (попереджуючий характер заходів з убезпечення БС), координованість (чіткий взаємозв'язок дій суб'єктів забезпечення ФББС), інтегрованість (заходи, вживані на кожному рівні системи не є настільки ефективними, як комплекс взаємопов'язаних заходів на всіх її рівнях); синтез вживаних превентивних і реактивних заходів, трансформаційність, результативність / ефективність.

Загалом же формування й подальше функціонування системи забезпечення ФББС, на наш погляд, має здійснюватись на основі (рис. 1.4):

відповідної концепції (системи поглядів, ідей, засадничих положень), стратегії (стратегування ФББС, визначення імперативів і моделі її забезпечення, застосовуваних типів стратегії), доктрини (документ, що належить до сфери нормативно-правового забезпечення ФББС і є базою для розробки її політики), політики, пріоритетів й поточних заходів, обґрунтованого визначення цілей і завдань такої системи, її предмета, об'єктів і суб'єктів / державних органів / структурних одиниць КБ, принципів формування й функціонування, механізмів, методів й інструментів забезпечення ФББС, визначення резервів підвищення її рівня;

якісних забезпечувальних підсистем системи забезпечення ФББС;

обґрунтованої оцінки викликів, типів і масштабів (незначні, суттєві, руйнівні) загроз ФББС, ризиків функціонування БС;

загалом та її окремих різновидів та їх застосування в об'єктивній оцінці їх реального стану;

прогнозування рівня ФББС на середньо- і довгострокову перспективи; з'ясування індикаторів й застосування таких підходів до оцінки ефективності даної системи, як Security ROI, Annualized loss experience, Total costs of ownership, Discounted cash flows, Net present value (порівняння розрахункового показника ризику і витрат на забезпечення безпеки, інвестицій у безпеку й інвестиції у розвиток).

Рис. 1.4. Складові формування системи забезпечення ФББС

Поряд з цим формування такої системи має базуватись на врахуванні *критеріїв ФББС*, під якими слід розуміти *ознаку / сукупність ознак, що уможливлюють висновки щодо перебування БС у стані ФБ*.

Механізм забезпечення ФБ є складною та структурованою системою реагування на виклики сьогодення. ФБ забезпечується завдяки реалізації ефективної та продуманої фінансової політики в усіх сферах суспільного життя [21, с.79].

Необхідне впровадження єдиного узгодженого механізму функціонування системи забезпечення ФБ, у тому числі, забезпечення ефективної координації дій суб'єктів, що володіють правовим статусом у зазначеній сфері, а також впровадження системного підходу до планування та забезпечення виконання заходів щодо забезпечення ФБ [22, с.426].

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Чинники забезпечення складових фінансової безпеки банківського сектору економіки України

На дотримання ФББС впливає багато чинників, урахування яких необхідне для формування дієвої системи її забезпечення.

Так, на стан ФББС загалом і ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпек БС зокрема напряму впливає рівень монетизації економіки України. Так, у 2018-2020 рр. тривало зниження рівня монетизації української економіки з 46,25% до 36,11%, в 2021 р. він зріс до 44,05%, а в 2022 р. – знову знизився до 37,94% [23], що свідчить про переважно негативний вплив цього чинника на підвищення рівня як ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпек БС, так і ФББС загалом. Поряд з цим, знижуються і темпи приросту грошової маси. Так, за даними НБУ, грошова маса у 2022 р. збільшилася на 12% (до 2,07 трлн грн), тоді як у 2021 р. – на 28,6%, а в 2020 р. – на 12,6%.

На ресурсоутворювальній недепозитного характеру безпеці БС негативно позначається і те, що, за оцінкою МВФ, Україна серед європейських країн посідає «пальму» першості за відношенням обсягу готівки в обігу до ВВП [24, с.78], позаяк це знижує ресурсну базу БС, сприяючи підвищенню рівня тінізації національної економіки. Якщо в 2020 р. цей показник становив 9,67%, то в 2021 – 12,31%, 2022 – 10,64% [23].

Водночас, з огляду на обсяги обороту готівки у касах КБ, можна стверджувати про належний рівень безпеки банківських готівкових розрахунків. Так, у 2022 р. оборот готівки у банківських касах зріс. Зокрема, рівень надходжень становив майже 1,829 трлн грн, що на 19,8% більше порівняно з минулим роком. Водночас, видали з кас близько 1,857 трлн грн готівки або на 14,8% більше.

Найпопулярнішими касовими операціями із видачі готівки (% від загального обсягу видатків) є: операції клієнтів із використанням платіжних карток – 74,7%; з придбання іноземної валюти у клієнтів – 8,1%; для підкріплення операторів поштового зв'язку – 5,2%. Найбільшими джерелами надходжень готівки до кас банків (% від загального обсягу надходжень) стали: операції клієнтів із використанням платіжних карток – 33,6%; торговельна виручка – 32,1%; виручка від усіх видів послуг – 12,4% [25].

Ресурсоутворювальну недепозитного характеру, депозитну й кредитну безпеки БС характеризує й рівень доларизації грошової маси в обігу, який порівняно з 2018 р. дещо знизився (у 2022 р. на 1,51 в. п.), а рівень доларизації депозитів наприкінці 2022 р. знизився до 34% проти 40% наприкінці 2021 р., що позитивно відображається на рівнях вищезазначених складових ФББС. Водночас, рівень доларизації валових кредитів, наданих суб'єктам господарювання, на початок 2022 р. становив 36,7%, а фізичним особам – 8,6% [26], що знижує рівень кредитної безпеки БС.

Зумовлюється ресурсоутворювальна недепозитного характеру безпека БС і швидкістю обігу грошей, позаяк вона впливає на попит грошей: що вона вища, то менший попит на гроші, та навпаки. За 2018-2022 рр. швидкість обігу зросла з 2,16 обертів на рік до 2,55, хоча у 2020-2022 рр. вона знижувалася.

Про рівень ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної і кредитної безпек БС свідчить і частка іноземного капіталу в сукупному капіталі БС України, найвище значення якого було у 2018 р. – 52,1%. Однак у 2022 р. даний показник знизився майже вдвічі – до 27,3% і був найнижчим впродовж аналізованого періоду, що свідчить про зниження залежності вітчизняного БС від іноземного капіталу.

На рівень зазначених типовидів ФББС негативно впливає й непродуктивний відплив капіталу з України. Так, за оцінками Tax Justice Network, щорічно з використанням офшорних юрисдикцій відбувається виведення капіталу з України у розмірах, що, в середньому, дорівнюють близько 10% ВВП країни [27].

На дотриманні ФБКБ зокрема і ФББС загалом позначаються підходи до забезпечення КБ своєї ліквідності, багато з яких тримають залишки коштів на

безприбуткових кореспондентських рахунках як «захисному буфері» від утрати ліквідності в разі раптового відпливу клієнтських коштів і ускладнення розрахунків на фоні обмеження / відсутності можливостей рефінансування з боку НБУ і запозичень на міжбанківському ринку. Крім того, КБ намагаються одержати прибуток за розміщення частини ліквідних активів на безризикових депозитних рахунках в НБУ. Така практика, з одного боку, знижує, а з іншого – підвищує рівень безпеки доходів і витрат КБ і БС загалом. Водночас, підвищується рівень ресурсоутворювальної недепозитного характеру і депозитної безпек КБ і БС загалом, проте знижується рівень їхньої кредитної безпеки.

Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань перебувало в 2018-2022 рр. в діапазоні від 92,09% (близьких до оптимального рівня) до 86,82% свідчить про негативний вплив цього чинника на ресурсоутворювальну недепозитного характеру безпеку БС.

На рівні як депозитної, так і кредитної безпек БС позначається співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, яке підвищилося з 2,6 раза у 2018 р. до 3,3 раза у 2022 р. Це свідчить про неналежний стан як депозитної і кредитної безпек БС зокрема, так і ресурсоутворювальної безпеки БС загалом.

Про ресурсоутворювальну безпеку недепозитного характеру вітчизняного БС свідчить динаміка структури його зобов'язань (рис. 2.1) та їхньої ціни.

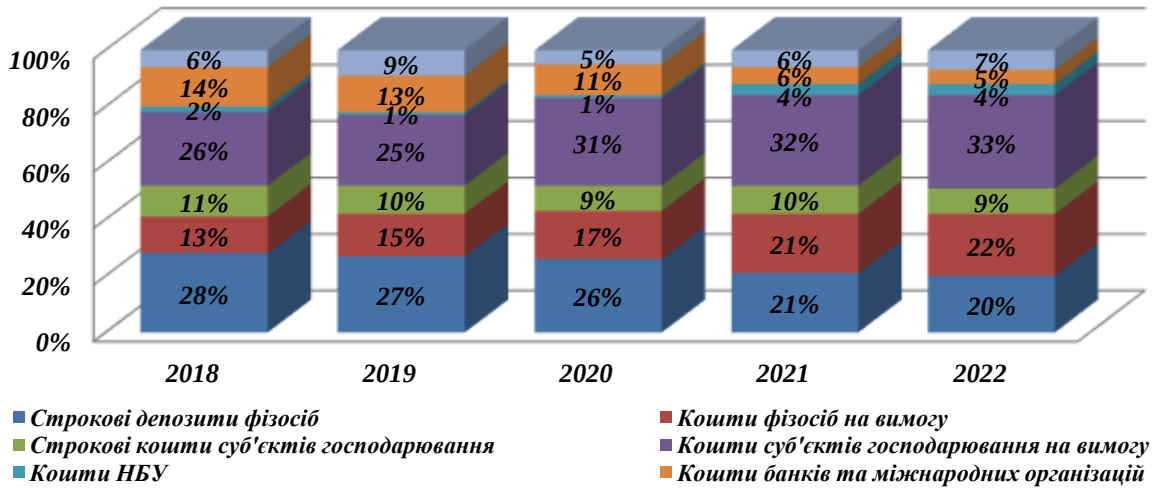

Рис. 2.1. Динаміка структури зобов'язань БС України за роками

Зобов'язання КБ за останні роки стали дешевшими. Строкові депозити

фізосіб втрачають популярність через низьку премію за строковість, тож частка коштів на поточних рахунках зростає. Це знижує вартість фондування КБ. Валютні кошти КБ залучають за символічними ставками, проте можливості їх розміщення обмежені. Значна частка поточних коштів – нова реальність на наступні роки, проте таке фондування залишається стабільним. КБ можуть на нього покладатися під час надання кредитів, це зокрема відображено в дизайні нового нормативу стабільного фінансування (NSFR).

Тривалий час вітчизняні КБ практично повністю залучають фондування лише з внутрішнього ринку. Нині 84% усіх зобов'язань БС – це кошти фізичних та юридичних осіб у рівних частинах. За останні півтора роки відбулися фундаментальні зміни у строковій структурі фондування, зокрема, коштів населення [28].

У структурі надходжень БС за 2018-2022 рр. відбулися певні зміни (рис. 2.2).

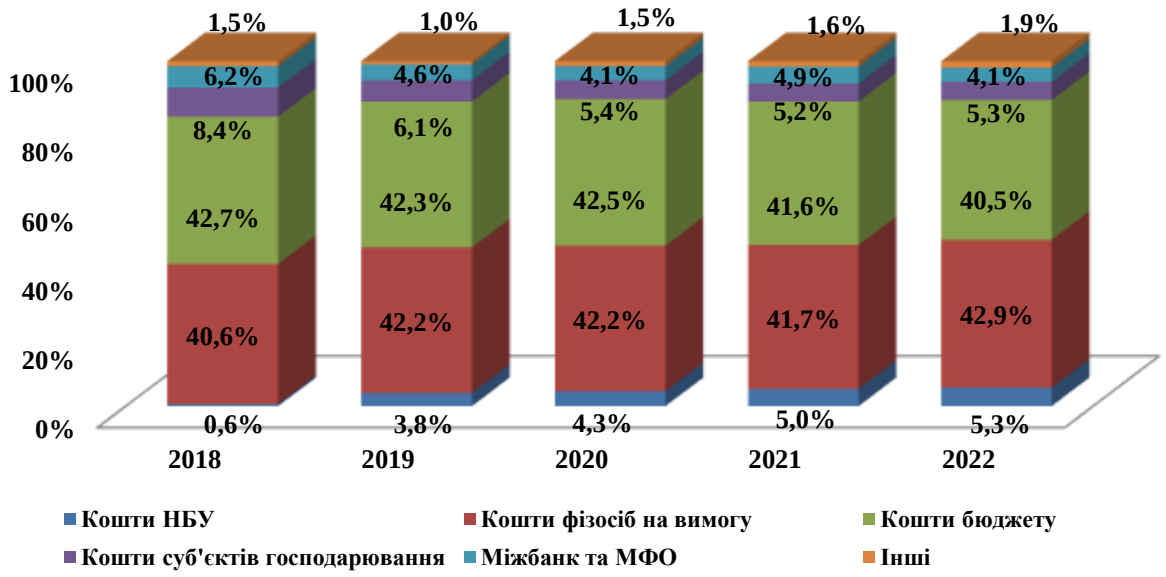

Рис. 2.2. Динаміки структури надходжень БС за роками

Так, зокрема, спостерігалася тенденція зменшення частки коштів фізичних осіб, з міжбанку і від МФО. Натомість зросла частка коштів суб'єктів господарювання і коштів НБУ (істотно).

Утім, на ресурсоутворювальній недепозитного характеру і депозитній безпеках вітчизняного БС негативно позначається повільне зростання банківських вкладів населення (рис. 2.3).

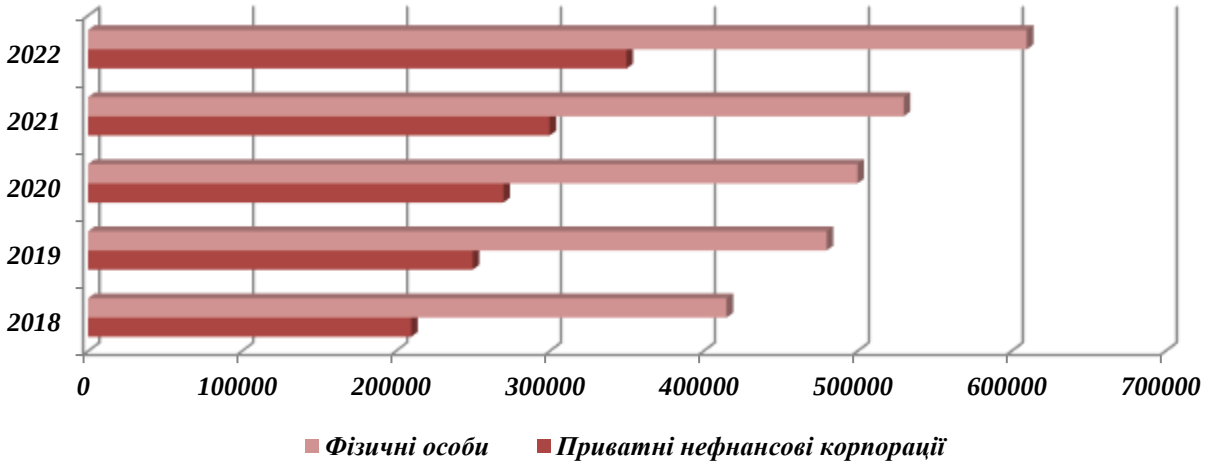

Рис. 2.3. Динаміка обсягів депозитів фізосіб та нефінансових корпорацій, млн грн

Оскільки у сукупних депозитах переважає частка коштів фізичних осіб (50,6%), що в 1,8 раза більше частки коштів приватних нефінансових корпорацій (28,5%), то ресурсоутворювальна недепозитного характеру і депозитна безпеки БС зумовлюється чинниками, які впливають на поведінку домогосподарств. Вкладам фізичних осіб притаманна підвищена волатильність, яка безпосередньо впливає на фондування КБ [163, с.48].

Поряд з цим, оцінюючи рівні ресурсоутворювальної і депозитної безпек БС України, слід брати до уваги не номінальну, а реальну величину банківських вкладів населення на певну дату з урахуванням ІСЦ (рис. 2.4).

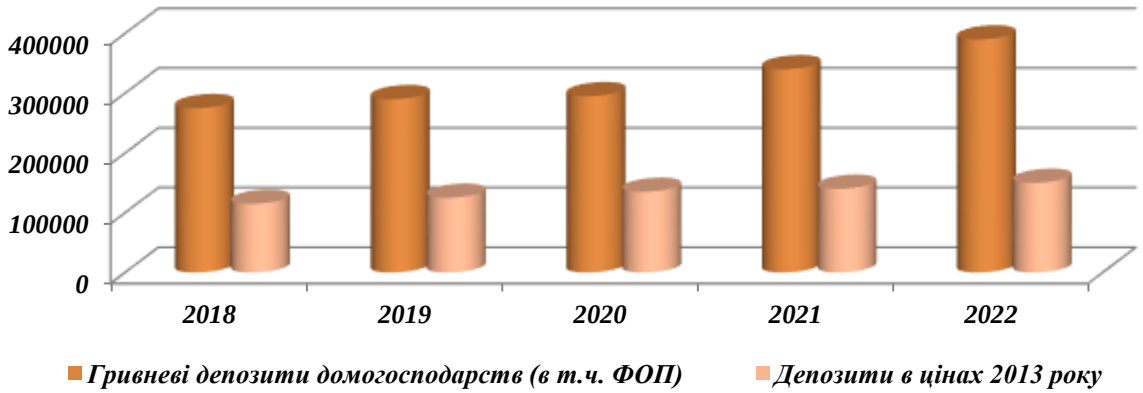

Рис. 2.4. Динаміка гривневих депозитів домогосподарств з урахуванням ІСЦ за роками, млн грн

Так, у 2018-2022 рр. спостерігається суттєва відмінність між номінальним і реальним обсягами депозитів вітчизняних домогосподарств.

На депозитній безпеці БС негативно позначається критично низький

упродовж 2018-2022 рр. рівень довгострокових депозитів населення у вітчизняних КБ (рис. 2.5).

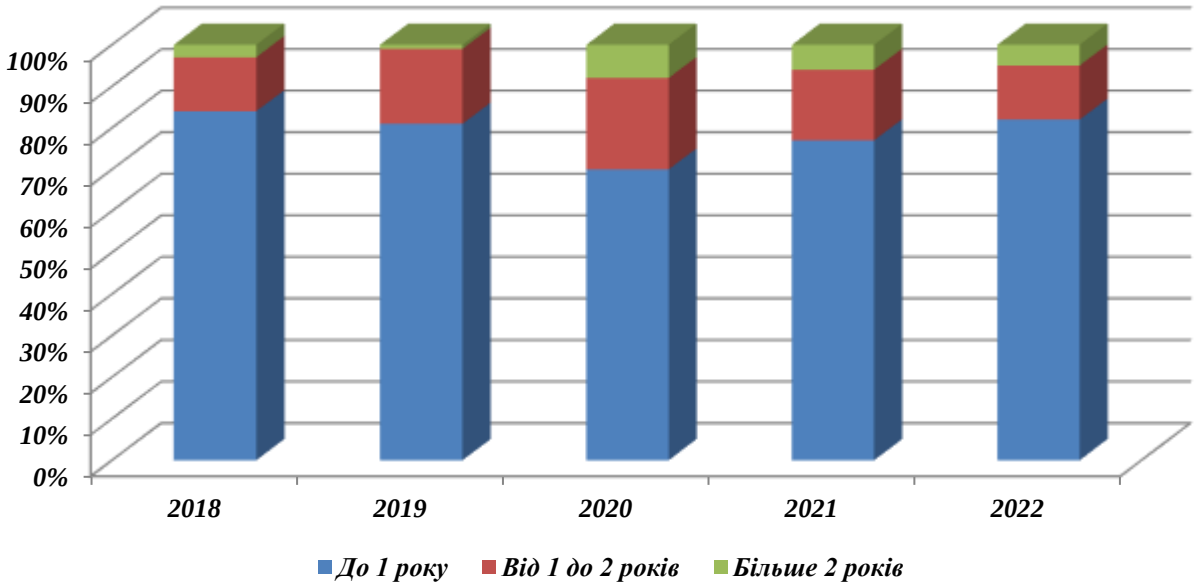

Рис. 2.5. Динаміка строкової структури депозитів населення за роками, %

Тим більше, що останніми роками частка депозитів від 1 до 2 років і понад 2 роки постійно зменшується, що підвищує волатильність і ризикованість інституціолізованої частки заощаджень населення.

Утім, слід зазначити, що частка коштів на вимогу у коштах фізичних осіб у БС України хоча й зростає, проте нижча, ніж у країнах Східної Європи і Хорватії (рис. 2.6).

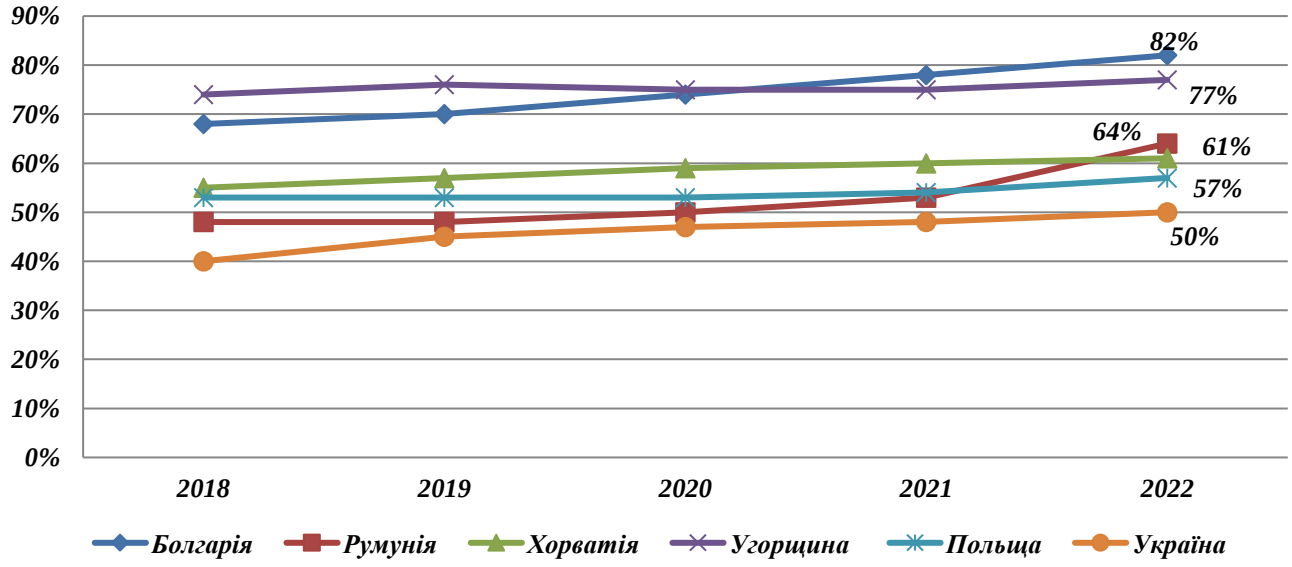

Рис. 2.6. Динаміка частки коштів на вимогу в коштах фізичних осіб в БС України

Крім того, ресурсоутворювальну і депозитну безпеки БС, безумовно, характеризує відношення банківських депозитів фізичних осіб до ВВП України. Так, якщо у 2018 р. депозити фізичних осіб у КБ були еквівалентними 29,1% ВВП, то за наступних п'ять років цей показник зменшився до 18% – при тому, що частка кінцевих споживчих витрат домогосподарств за 2018–2022 рр. у ВВП змінилася незначним чином (з 71,5% до 68,3%). Отже, значно менша частка заощаджень населення є інституціолізованою через інструменти банківських депозитів, а відтак ці незв'язані заощадження потенційно можуть активно впливати на розбалансування фінансової стійкості економіки. Сумарний обсяг депозитів на початок 2022 р. був еквівалентним 35% ВВП, тоді як у Польщі – 52 %, в Угорщині – 46 % [29, с.49]. На початок 2023 р. відношення депозитів фізичних осіб до ВВП України становило лише 13,5%.

Можна впевнено стверджувати, що рівень кредитної безпеки БС України останніми роками знижувався, оскільки з 2018 по 2022 рр. спостерігалося постійне зниження залишків за кредитами БС (рис. 2.7).

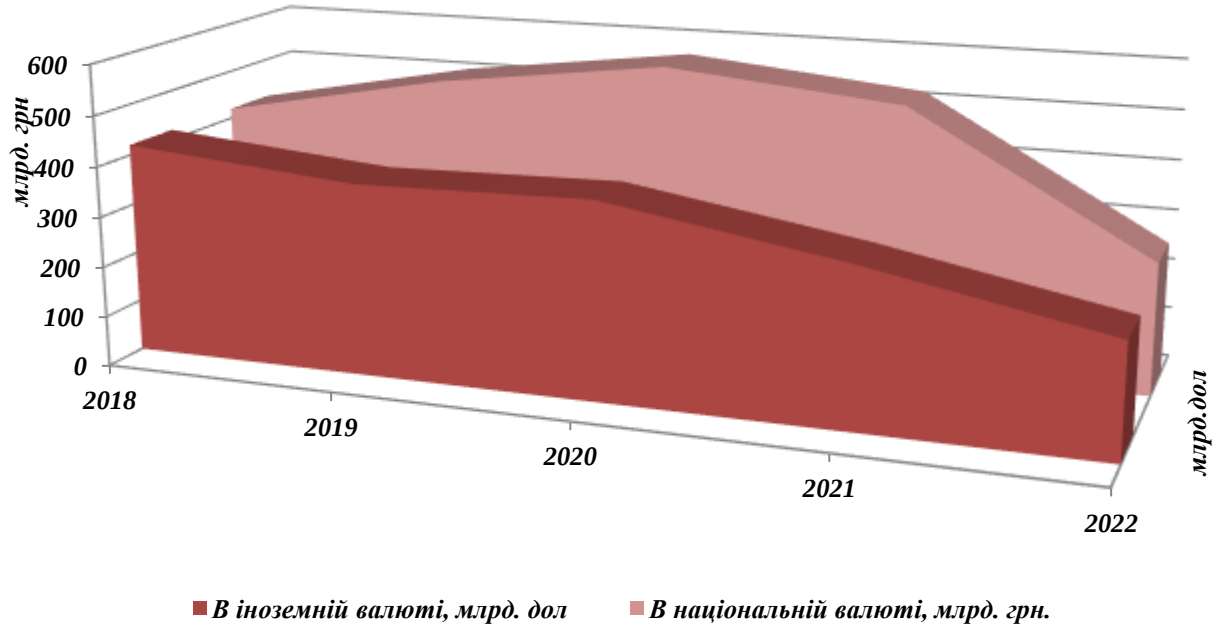

Рис. 2.7. Динаміка залишків за кредитами резидентам за різними видами валют за роками

Обсяг гривневих кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, протягом 2021-2022 рр. зменшився на 115,6 млрд грн, або на чверть від рівня 2020 р., й на рівень 2020 р. вийшов лише у першій половині 2021 р. Протягом 2022 р. ситуація

у сфері корпоративного кредитування погіршилась. Гривневий кредитний портфель нефінансових корпорацій скоротився з 464 до 426,5 млрд грн, або на 8%, валютний – з $14,3 до 13,4 млрд, або на 6%. У січні-вересні 2023 р. ці негативні тенденції залишилися без змін, що позначилося на скороченні як гривневого корпоративного кредитного портфеля (на 11 млрд грн), так і валютного (на $1,9 млрд), що за оцінками експертів, зумовлено, насамперед, як низькою платоспроможністю та слабкою платіжною дисципліною позичальників, низькими темпами відновлення реального сектору економіки України, значною часткою підприємств, які працюють «в тіні», так і наявністю інших джерел отримання КБ прибутку, що деформує ринок кредитних ресурсів; екзогенністю високого попиту на ресурси БС, зумовленого фінансуванням дефіциту бюджету (через продаж банкам ОВДП); високою вартістю банківських кредитів унаслідок жорсткої монетарної політики НБУ, що передбачає високий рівень облікової ставки в межах режиму інфляційного таргетування (яка лише в 2022 р., незважаючи на поступове зниження темпу інфляції, підвищувалася чотири рази й зросла з 14,5 % до 18,0 %) [29, с.52-54].

Валові кредити у гривні у період з 2018 по 2022 рр. зросли для фізичних осіб і суб'єктів господарювання, тоді як кредити в іноземній валюті знизилися (рис. 2.8).

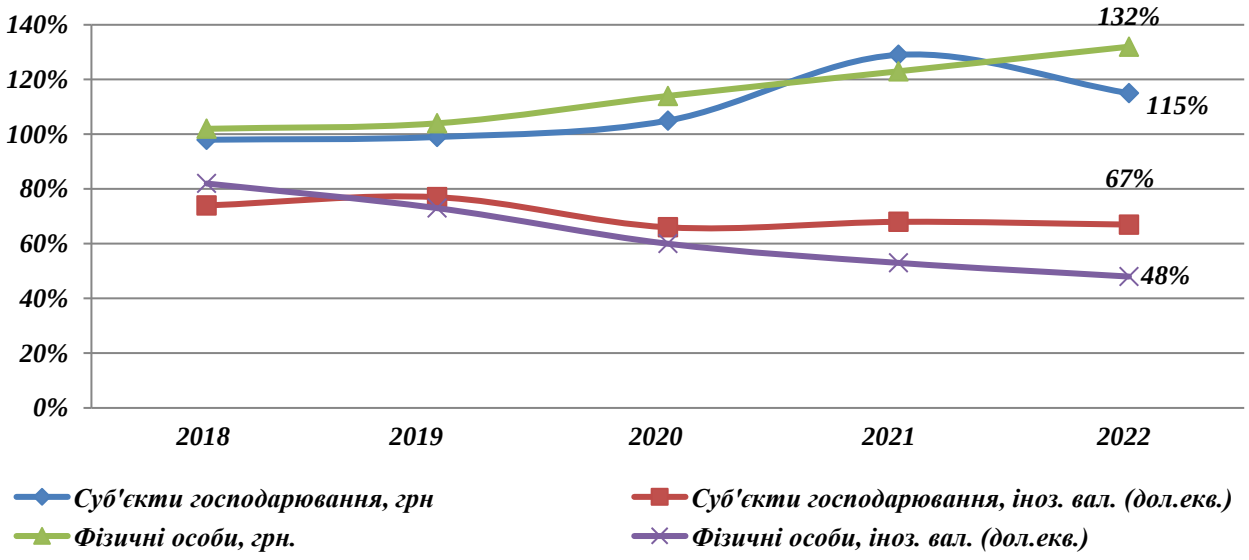

Рис. 2.8. Динаміка валових кредитів суб'єктам господарювання та фізичним особам, у відсотковому співвідношенні до попереднього року

Кредитна безпека БС України підривається й замалою часткою довгострокових кредитів, які можуть використовуватися для фінансування інвестицій. На 01.01.2023 кредити строком погашення понад 5 років становили лише 18% кредитів, наданих нефінансовим корпораціям, протягом 2022 р. скоротилися до 16,9 % (гривневих довгострокових кредитів – 12,5% і 11,8% відповідно).

Диспропорційність строкової структури банківських депозитів та кредитів виявляється у значному перевищенні частки довгострокових депозитів часткою довгострокових кредитів. Частка депозитів терміном понад 2 роки у 2022 р. склала лише 2,3% [29, с.54-55], що також не може негативно не позначатися на кредитній безпеці БС України.

Про рівень кредитної безпеки БС України може свідчити й стан кредитування домогосподарств, яке в національній валюті демонструвало значно впевненішу динаміку, збільшившись у 2021 р. на 33,7 млрд грн, що на 11,4% перевищувало рівень 2018 р., становив 140 млрд грн. У 2022 р. така тенденція не змінилася: кредити домогосподарствам зросли на 34,8 млрд грн, або на 25%, сягнувши рівня 174,8 млрд грн. Як наслідок частка кредитів домогосподарствам у структурі гривневих кредитів протягом останніх років дещо зросла й склала у 2022 р. 28,5%. Проте, валові кредити фізичним особам на початок 2022 р. були еквівалентні лише 5,3% ВВП [29, С.55]. За результатами дослідження [30], рівноважний рівень споживчих кредитів становить 10% від ВВП.

Частка кредитів домогосподарствам, що становить менше третини сукупного кредитного портфеля вітчизняного БС, свідчить про низький рівень доступності кредитів для цієї категорії позичальників. Водночас, в Узбекистані кредити фізичним особам становлять 19% у сукупному кредитному портфелі, тоді як в інших країнах роздрібні і корпоративні кредити зазвичай розподілені рівномірно [31].

У БС України в 2022 р. критичного значення набула прострочена заборгованість за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих КБ резидентам України (54,54%), що було найбільшим значенням за останні 5 років. У 2020 р. вона дещо знизилася (52,85%), що підривало кредитну безпеку БС і

дестимулююче впливало на ФББС. За даними НБУ, на 01.01.2023 найбільша частка проблемних кредитів була в КБ з державною часткою – 67,91%, серед яких 83,35% проблемного кредитного портфеля припадало на АТ КБ «Приватбанк» [32, с.325].

На валютну безпеку БС впливає доларизація активів і пасивів вітчизняних КБ (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Доларизація активів і пасивів КБ України в 2018-2022 роках, на кінець періоду

Доларизація	2018	2019	2020	2021	2022
Доларизація депозитів, %	45,8	45,4	42,0	40,0	40,2
Доларизація кредитів, %	49,4	43,9	42,8	36,9	38,0

Через значний приплив коштів клієнтів у гривні рівень доларизації на кінець 2021 р. знизився на 3,1 в. п. – до 38% (рис. 2.9), а на кінець 2022 р. – ще на 5,1 в. п. до 32,9%.

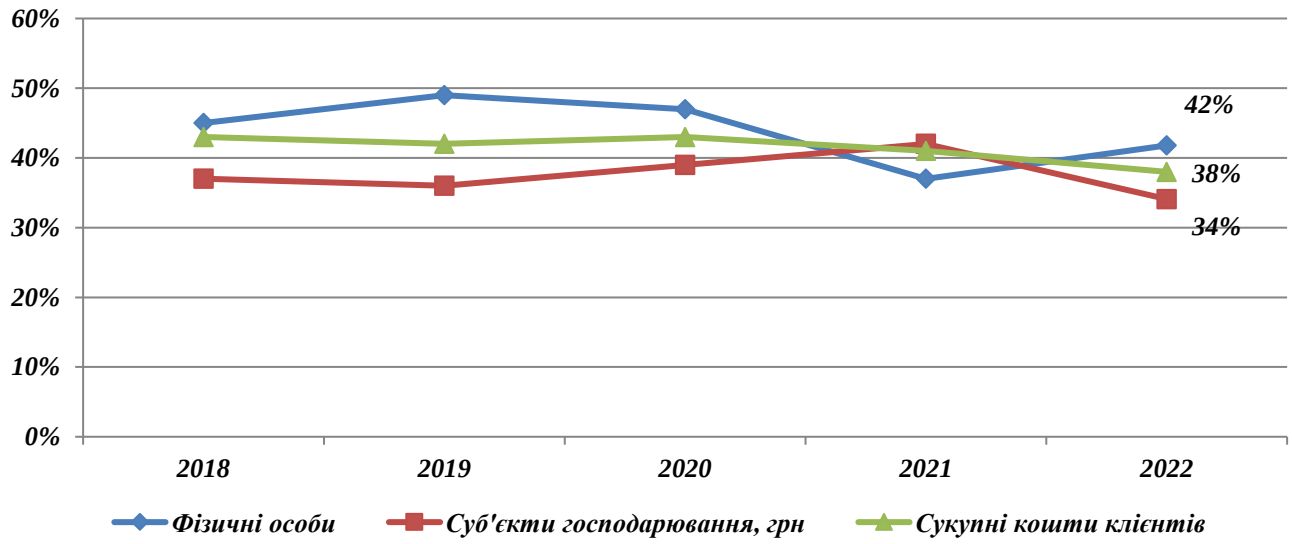

Рис. 2.9. Динаміка темпів зростання частки валютних депозитів порівняно з попереднім роком, %

Доларизація кредитів у 2020-2022 рр. практично не змінилася, валових – була пов'язана зі значними списаннями повністю зарезервованих валютних непрацюючих кредитів. Водночас, попри наявні обмеження на кредитування в іноземній валюті, на кінець 2022 р. 37% усіх банківських кредитів були деноміновані в іноземній валюті. Відтак, зміни обмінного курсу гривні впливають

на динаміку загальних валових кредитів. Курсова переоцінка у зв'язку із зміцненням курсу гривні призвела до суттєвого зниження валових кредитів у 2021 році [33].

Таблиця 2.2

Зовнішній борг України (за методологією МВФ, КПБ 6) на кінець року, $млн.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Сектор загального держав-	36374	38886	40128	44531	47765	51248
ного управління	0	0	5	255	437	30
Короткострокові	0	0	5	255	93	30
Боргові ЦП	0	0	0	0	344	0
Кредити Довгострокові	36374	38886	40123	44276	47328	51218
Розподіл СПЗ	1651	1749	1708	1698	1769	4417
Боргові ЦП	19358	20859	22884	27178	26465	26398
Кредити	15365	16278	15531	15400	19094	20403
Центральний банк	6242	7438	7938	7303	6927	5825
Короткострокові	0	0	0	0	0	0
Валюта і депозити	0	0	0	0	0	0
Кредити Довгострокові	0	0	0	0	0	0
Розподіл СПЗ	6242	7438	7938	7303	6927	5825
Боргові ЦП	109	116	113	113	117	114
Кредити	0	0	0	0	0	0
Інші	6133	7322	7825	7190	6810	5711
Інші депозитні корпорації	8966	6236	5797	4768	3670	3406
Короткострокові	3657	2009	1231	1162	1104	1473
Валюта і депозити	3477	1878	1201	1134	1062	1462
Боргові ЦП	5	0	0	0	0	4
Кредити Довгострокові	175	131	30	28	42	7
Валюта і депозити	5309	4227	4566	3606	2566	1933
Боргові ЦП	1673	462	513	383	368	341
Кредити	2854	2761	2841	2071	1244	665
Інші	782	1004	1212	1152	954	927
Інші сектори	53322	54466	51433	54611	54158	47102
Короткострокові	12362	15124	13809	14819	15712	14798
Боргові ЦП	4	0	0	0	0	0
Кредити	907	1285	1482	1522	1072	554
Торгові кредити та аванси	11451	13839	12327	13297	14640	14244
Довгострокові	40960	39342	37624	39792	38446	32304
Боргові ЦП Кредити	2627	2932	1819	3893	4323	5962
Торгові кредити та аванси	36520	35235	35712	35692	33905	26085
	1813	1175	93	207	218	257
Прямі інвестиції: міжфір-	8614	9552	9414	10526	13162	22130
мовий борг						
в т.ч. торгові кредити	1067	1752	1901	1744	2172	2545
Валовий зовнішній борг	113518	116578	114710	121739	125682	129711

Обсяг зовнішніх зобов'язань БС України в 2022 р. зменшився на $1,1 млрд і на кінець року становив $3,7 млрд (2,4% до ВВП). Основними чинниками стали: чисте погашення зобов'язань КБ за єврооблігаціями на $0,9 млрд; зменшення

заборгованості за коротко- та довгостроковими кредитами на $0,1 млрд; зниження заборгованості за міжбанківськими кредитами на $0,1 млрд [34].

Зовнішній борг БС на початок 2022 р. становив лише 2,6% валового зовнішнього боргу України. При цьому позитивно, що у зовнішньому боргу БС превалюють довгострокові зобов'язання, частка яких становила 56,8%.

Слід оцінювати й рівень інвестиційної безпеки БС. Позаяк інвестори зацікавлені у примноженні / принаймні, збереженні капіталу вони мають зважати на інвестиційний рівень інфляції, який має бути ≤4%, оскільки за інфляції нижче цього рівня інвестиції є передбачуваними, такими, що істотно не впливають на плани інвесторів/інвестиційні проекти. А, оскільки рівень інфляції в Україні останніми роками суттєво перевищує вищезазначений рівень, недостатнім є й рівень інвестиційної безпеки вітчизняного БС. З огляду на це недостатнім є й рівень інфляційної безпеки БС України.

Рівень безпеки доходів і витрат БС характеризується, насамперед, динамікою рівнів рентабельності його власного капіталу і сукупних активів, які досягли додатних значень лише в 2020 р.: 14,3% і 1,69% відповідно. Після істотного зростання зазначених показників у 2021 р. (4,26% і 33,45%) вони у 2022 р. знову суттєво знизилися (2,44% і 19,22%), що в свою чергу знизило й рівень зазначеної складової ФББС. На 1.01.2022 зазначені показники знову зросли (4,09% і 35,09%), що підвищило рівень безпеки доходів і витрат вітчизняного БС.

Коронакриза лише незначно погіршила фінансовий стан БС. Прибуток БС за 2022 р. був на 29,2% меншим, ніж за 2021-й, і становив 41,3 млрд грн. Майже 90% його прибутку сформували 5 КБ, зокрема, понад половину – ПриватБанк. Кількість збиткових КБ за рік не зросла і становила 8 установ. Половина з топ-20 КБ мали рентабельність капіталу понад 15%.

Формування резервів під очікувані збитки стало основною причиною погіршення фінансового результату БС у 2022 році. Деякі КБ визнали зниження якості активів через фінансові труднощі позичальників, у зв'язку з цим відрахування до резервів за кредитами зросли на 91% – до 20,8 млрд грн. Водночас, втрати від кредитного ризику, якщо порівняти з обсягом портфеля БС (CoR), суттєво не зросли та залишалися на прийнятному рівні. Ще чверть від

загальних відрахувань до резервів сформував Приватбанк під юридичні ризики. Утім, навіть з урахуванням цих витрат сукупні втрати БС виявилися значно меншими, ніж під час попередніх криз.

Загальне зниження бізнес-активності під час карантину та падіння попиту на кредити й банківські послуги негативно позначилися на операційних доходах. Водночас, і функціонування відділень в умовах пандемії, і перехід в онлайн-формат потребували збільшення операційних витрат. У результаті за 2022 р. БС отримав на 8,2% більше операційного доходу, ніж за попередній рік, а операційні витрати зросли на 14,2% р/р. Відтак чистий операційний прибуток збільшився лише на 1,8% р/р, а операційна ефективність погіршилась: CIR БС становив 53,6% проти 50,8% у 2021 році.

Динаміка фінансового результату і рентабельності капіталу в 2013-2022 рр. представлена на рис. 2.10.

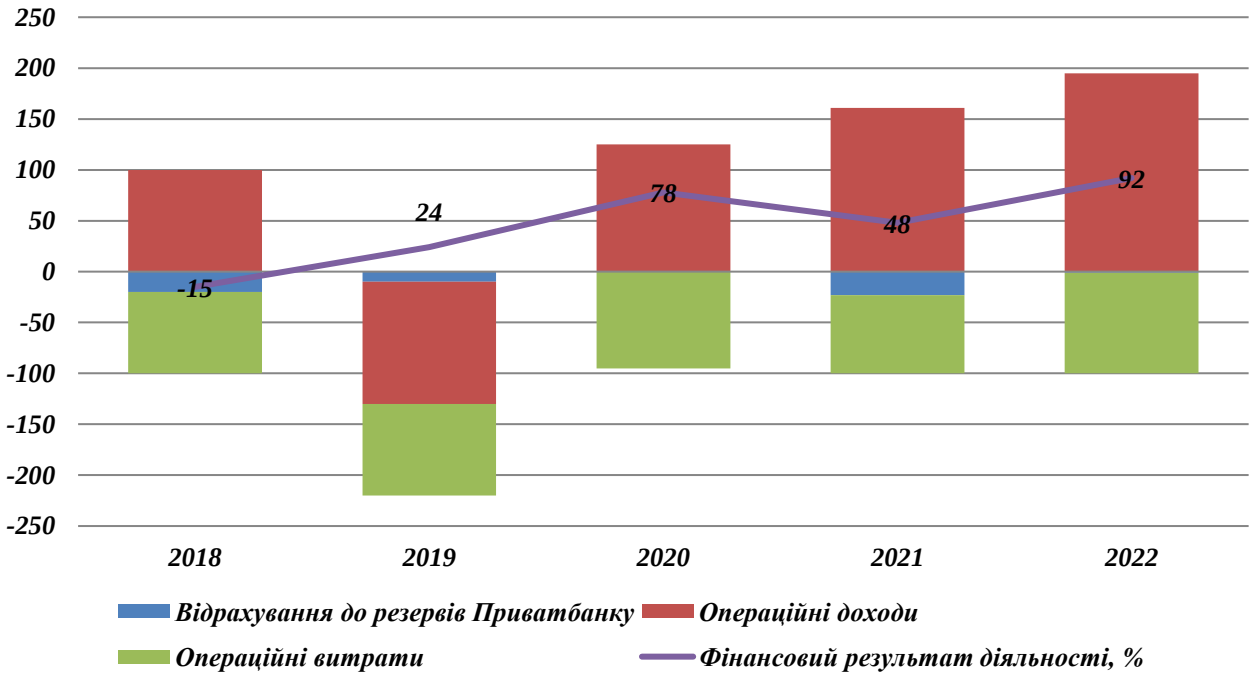

Рис. 2.10. Динаміка фінансового результату та рентабельності капіталу БС за роками

Темпи зростання чистого відсоткового та комісійного доходів були найнижчими за останні чотири роки. За результатами року чистий відсотковий дохід зріс на 7,0% р/р, чистий комісійний дохід – на 5,8% р/р.

Результат переоцінки та операцій з купівлі-продажу у 2022 році був на 32,1% вищим, ніж за 2021 р., насамперед, за рахунок переоцінки ОВДП [35, с.29-

30].

Для порівняння показники дохідності БС Узбекистану виглядають таким чином (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники дохідності БС у 2021-2022 роках

Показники дохідності БС	2021	2022
Відношення чистого прибутку до сплати податку до сукупних активів (ROA)	2,2	2,2
Відношення чистого прибутку до сплати податку до сукупного капіталу (ROE)	16,7	10,3
Відношення чистого відсоткового доходу до сукупних активів	3,6	3,8
Відношення чистого відсоткового доходу за кредитами до сукупних кредитів	4,7	5,1
Відношення чистого відсоткового доходу до сукупних зобов'язань	4,5	4,6
Чиста відсоткова маржа	3,9	4,5

Подальше підвищення концентрації та зниження конкуренції у БС можуть стати системною загрозою не тільки для вітчизняного ринку банківських послуг і економіки загалом, а й для національної безпеки України.

2.2 Рівень фінансової безпеки вітчизняного банківського сектору

Проведені дослідження літературних джерел дають можливість зробити висновок, що на офіційному рівні оцінка фінансової безпеки банківського сектору не проводиться. Є розрахунки лише рівня економічної безпеки загалом та її окремих складових, ідентифікація яких, до речі, характеризується численними недоліками.

За розрахунками Міністерства економіки України, середнє значення рівня економічної безпеки за 2010-2022 рр. становило 40%. Це значення – у зоні рівня незадовільного стану. У 2022 р. рівень економічної безпеки України становив 43%, а за підсумками І півріччя 2023 р. – 41%. Для фінансової безпеки оцінка за 10 років становить 42% від оптимального значення. За підсумком 2022 р. проти

2021 р. рівень ФБ знизився на 4 в. п. до 42% та на 3 в. п. до 38% за підсумками І півріччя 2022 року [36].

На основі нормалізованої оцінки і вагових значень основних індикаторів інтегральний індикатор ФББС України у 2022 рр. становив 0,5107 (рис. 2.38), що свідчило про підвищення її рівня [37, с.325].

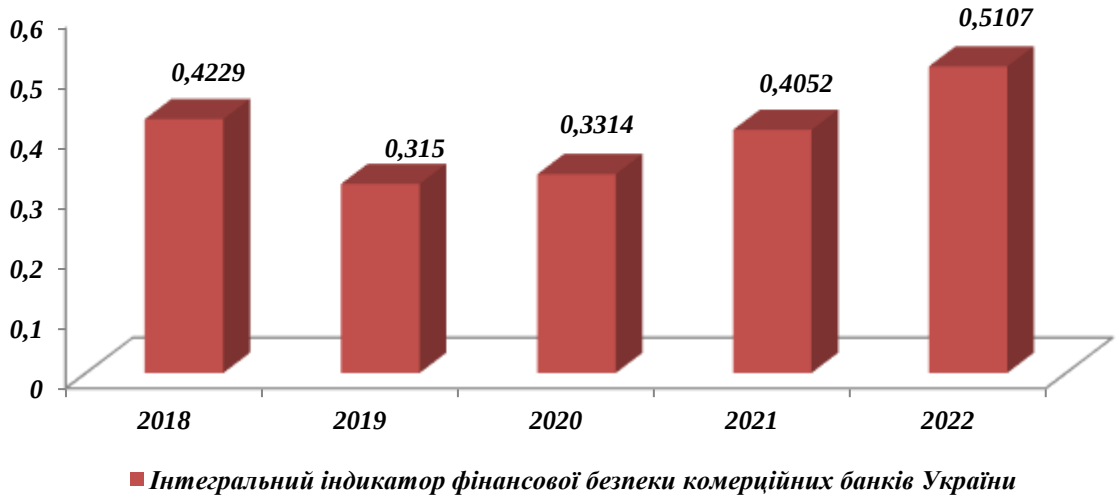

Рис. 2.11. Динаміка інтегрального індикатора фінансової безпеки КБ України за роками [37, с.326]

Якщо у 2018 р. стан ФБ відповідав значенню 0,4229 і характеризувався як небезпечний, то у 2022 р. його значення становило 0,5107, або 51,07%, і визначався як незадовільний. Інтегральний індикатор ФББС України коливався за даний період в межах небезпечного – 42,29% (2018 р.) до критичного (2018-2022 рр.) – 31,50% та 33,14%, небезпечного (2011 р.) – 40,52% та незадовільного (2022 р.). – 51,07%, тобто на цьому етапі рівень ФББС України визначено як незадовільний [37, с.326].

Для більш детальної оцінки рівня ФББС України слід проаналізувати зміну індикаторів її складових. Так, індикатори ресурсоутворювальної безпеки недепозитного характеру БС виглядають таким чином (табл. 2.4).

Багато з представлених показників дестимулюють підвищення рівня ресурсоутворювальної недепозитного характеру безпеки БС. Якщо відношення грошової маси М1 до ВВП перебувало у безпечній зоні, то грошової маси М2 (рівень монетизації економіки) не досягало необхідного порогового значення. У небезпечній зоні перебували й обсяг готівки до ВВП (на початок 2021 р.

фактичний показник втричі перевищував порогове значення) і приріст грошової маси (у 5,72-3,58 раза).

Таблиця 2.4

Індикатори ресурсоутворювальної недепозитного характеру безпеки БС України за роками

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Грошова маса М1/ВВП	>15-20	22,23	20,17	18,86	19,37	25,04	1,67-1,25
Грошова маса М2/ВВП	50	46,25	40,52	35,79	36,11	44,05	0,88
Обсяг готівки поза КБ/обсяг грошової маси (М0/М3)	5-10	28,51	27,51	28,46	26,72	27,90	5,58-2,79
Обсяг готівки/ВВП	≤4	13,19	11,15	10,22	9,67	12,31	3,08
Приріст грошової маси,%	≤5-8	10,93	9,63	5,69	12,58	28,62	5,72-3,58
Приріст первинної емісії НБУ,%	≤20	10,65	6,01	10,67	6,23	31,39	1,57
Швидкість обертання грошо вої маси, обертів на рік	1-2	2,16	2,47	2,79	2,76	2,55	2,55-1,28
Коефіцієнт трансформації (залучені ресурси/надані кредити)	≥0,1	1,17	1,35	1,44	1,90	1,68	16,80
Відношення залучених БС коштів до капіталу(індикатор залучення – Із), од./од. капіталу	2 ≤ Із <7	9,14	7,28	7,78	6,47	7,70	3,85-1,10
Частка строкових ресурсів у загальному обсязі залучених ресурсів,%	≥ 50	54,6	55,0	52,5	45,9	31,62	0,63
Частка статутного капіталу у власному	≤60	335,0	307,5	300,4	234,4	227,8	3,80
Власний капітал/ВВП	12	5,19	5,48	4,37	5,05	5,02	0,42
Частка власного капіталу в пасивах БС, %	10-20	9,85	12,24	11,44	13,44	11,56	1,16-0,58
Власний капітал/сукупні активи	12	9,86	12,24	11,44	13,44	11,56	0,96
Співвідношення власного капіталу до залучених коштів,%	≥5	16,1	19,4	17,8	19,9	13,1	2,62
Річні темпи зростання власно го капіталу, %	70	119,4	132,1	95,2	129,0	104,9	1,50
Достатність капіталу	≥ 10	12,69	16,1	16,18	19,66	22,0	2,20
Міжбанківські кредити/сукупні пасиви, %	≤25	24,84	22,90	49,08	36,37	10,79	0,43
Ліквідні активи/короткострокові зобов’язання	100	92,09	98,37	93,52	94,06	86,82	0,87

Поза безпечним рівнем перебували на цю дату й показники первинної емісії НБУ, відношення залучених БС коштів до капіталу (індикатор залучення), частки строкових ресурсів у загальному обсязі залучених ресурсів, частки статутного капіталу у власному, відношення власного капіталу до ВВП, відношення ліквідних активів до короткострокових зобов’язань.

Водночас, підвищенню рівня зазначеної складової ФББС сприяли показники коефіцієнта трансформації (залучені ресурси / надані кредити), що характеризує перерозподіл ліквідних грошових накопичень,насамперед, депозитів, у середньо- і довгострокові кредити; частки власного капіталу в пасивах БС, відношення власного капіталу до сукупних активів, співвідношення власного капіталу до залучених коштів, річних темпів зростання власного капіталу, достатності капіталу, частки міжбанківських кредитів до сукупних пасивів.

Наведені дані свідчать, що у вітчизняному БС дотримано безпечний рівень таких індикаторів його депозитної безпеки, як: відношення банківських депозитів до ВВП (при цьому слід зазначити, що, за розрахунками Держстату, в 2022 р. рівень ВВП на 1 жителя становив 83% від рівня 1991 р. (у порівнюваних цінах з врахуванням інфляції), за розрахунками МВФ – 89% (у порівнюваних цінах за паритетом купівельної спроможності) [38]), реальні ставки за депозитами, розмір страхового відшкодування за депозитами населення, ступінь захисту вкладів фізичних осіб (зобов'язання БС/балансовий капітал).

Індикатори депозитної безпеки БС характеризуються даними табл. 2.5.

Натомість, на небезпечному рівні перебувають індикатори: кошти фізичних осіб / ВВП, вклади фізичних осіб/пасиви, коефіцієнт співвідношення строкових депозитів та депозитів до запитання, часової структури депозитів фізичних осіб, співвідношення капіталу та строкових депозитів, відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до сукупного обсягу депозитів / широкого показника грошової маси.

Наведені дані дають підставу для таких висновків. Безпечними були індикатори: частка кредитного портфеля в активах БС, споживчі кредити домогосподарствам/сукупні кредити резидентам, довгострокові кредити/сукупний обсяг кредитів, коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань, частка активів 5 найбільших КБ у сукупних активах, покриття проблемної заборгованості власним капіталом. Разом з ти, небезпеку становили такі індикатори: сукупні активи БС / ВВП, обсяг кредитування БС реального сектору економіки, співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, частка активів 20 КБ у сукупних активах, вартість банківських кредитів, частка простроченої заборгованості, зростання

обсягів кредитів до попереднього періоду, співвідношення ставок у гривні й іноземній валюті.

Таблиця 2.5

Індикатори депозитної безпеки БС

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Банківські депозити/ВВП, %	13-53	36,3	31,5	27,1	27,6	32,9	2,53-0,62
Кошти фізичних осіб/ВВП, %	≥ 20	18,3	16,0	14,3	13,9	16,3	0,81
Кошти суб'єктів господарювання/ВВП	-	17,3	14,3	12,1	13,2	16,3	-
Вклади фізичних осіб/сукупні пасиви,%	50	34,79	35,81	37,40	36,98	37,42	0,75
Коефіцієнт співвідношення строкових депозитів та депозитів до запитання	>1	1,18	1,14	1,04	0,81	0,60	0,60
Часова структура депозитів фізичних осіб:							
до 1 року	30	80	79	83	88	89	2,97
понад 1 рік	70	20	21	17	12	11	0,16
Співвідношення капіталу та строкових депозитів, %	15-20	24,2	25,8	34,3	41,8	39,4	2,63-1,97
Відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до загального обсягу депозитів, %	≤ 25	46,6	44,6	41,2	39,6	40,2	1,61
Відношення депозитів в іноземній валюті до широкого показника грошової маси, %	≤30	32,4	31,2	28,2	27,8	35,0	1,17
Реальні ставки за депозитами, %	<10	18,8	14,6	14,5	6,4*-12,4**	3,8* - 8,7**	0,38-0,87
Розмір страхового відшкодування за депозитами населення	1–2 частки ВВП на 1 особу	3,6	2,8	2,4	2,1	2,0	2,0-1,0
Мінімальний і максимальний розмір фонду захисту банківських вкладів до загального обсягу всіх банківських вкладів, %	1,2-5,0	3,2	3,3	3,3	2,4	3,2	2,66-0,64
Ступінь захисту вкладів фізичних і юридичних осіб (зобов'язання БС/балансовий капітал)	7,5	9,1	7,2	7,7	6,4	7,7	1,03

Водночас, до країн з високою участю БС в економіці (за відношенням кредитів до ВВП) належать: Іспанія – 207,1%, Велика Британія – 171,5%, Франція – 147,9% і Німеччина – 141,1%. Проте, порівняльні дані за критеріями доступності і якості взаємодії секторів у міжнародних статистичних базах даних не представлені [39, с.79].

В Україні 51% кредитів корпораціям мають тривалість до 1 року (метою такого кредитування переважно є вирішення поточних потреб підприємств), а частка довгострокових (інвестиційних) кредитів з терміном понад 5 років є нижчою за 3% ВВП, тоді як, наприклад, в Австрії та Франції кредити корпораціям з терміном понад 5 років становлять 33-36% ВВП та 63-64% в сукупному обсязі

кредитів [40].

Про кредитну безпеку вітчизняного БС свідчать дані табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Індикатори кредитної безпеки БС

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Сукупні активи БС/ВВП, %	≥ 80–100	72,9	61,7	53,7	49,9	52,6	0,66-0,53
Частка кредитного портфеля в активах БС, %	≥45	80,7	78,2	82,2	69,2	52,9	1,17
Обсяг кредитування БС реального сектору економіки/ВВП,%	>30	35,5	29,2	25,8	20,5	18,4	0,61
Валові кредити фізичним особам/ ВВП, %	-	6,6	5,7	5,5	5,2	4,8	-
Споживчі кредити домогосподарствам/сукупні кредити резидентам	5-9	10,17	12,01	14,13	17,87	17,77	3,55-1,97
Довгострокові кредити/сукупний обсяг кредитів	>30	25,88	26,44	22,76	19,63	32,10	1,07
Коефіцієнт співвідношення кредитів і зобов'язань	оптимально – 0,53 0,90; >0,90 – низька кредитна стійкість; <0,53 – загроза збитків	0,89	0,88	0,93	0,80	0,60	до «оптимально» 1,13-0,67
Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, разів	1	2,6	2,3	2,7	2,6	3,3	3,3
Частка активів 5 найбільших КБ у сукупних активах БС, %	60	55,6	56,2	60,0	57,6	58,7	0,98
Частка активів 20 КБ у сукупних активах БС, %	80	89,4	90,7	91,0	92,2	91,6	1,15
Вартість банківських кредитів, % річних	<10	15,1* 30,7**	14,2* 28,9**	20,9* 33,1**	19,6* 35,0**	14,0* 33,5**	1,4 3,35
Частка простроченої заборгованості в загальному обсязі наданих кредитів, %	≤10	53,7	54,5	52,9	48,4	41,0	4,1
Покриття проблемної заборгованості власним капіталом, %	≤50	50,2	28,8	26,3	38,1	38,2	0,76
Співвідношення довгострокових (понад рік) кредитів та депозитів, Разів	3	4,1	3,3	3,8	3,8	3,3	1,1
Зростання обсягів кредитів до попереднього періоду, %	<30	10,4	14,4	7,3	-7,6	-2,4	-
Співвідношення ставок у гривні й іноземній валюті	2:1	2,2:1	2,9:1	3,5:1	2,6:1* 3,2:1**	2,1:1* 3:1**	1,1:1* 1,5:1**

У країнах Європи відношення незабезпечених споживчих кредитів до ВВП наближається до 10%, тоді як в Україні цей показник становив близько 4% [28]. Рівень валютної безпеки БС України характеризується даними табл. 2.7.

Про негативний вплив на рівень валютної безпеки вітчизняного БС свідчать такі індикатори, як: рівень доларизації грошового обігу (частка грошової маси в іноземній валюті в М3), обсяг іноземної готівкової валюти/обсяг національної готівкової валюти, депозити в іноземній валюті/сукупний обсяг депозитів,

кредити в іноземній валюті/загальний обсяг наданих кредитів, співвідношення банківських кредитів і депозитів в іноземній валюті, зміна валютного курсу.

Таблиця 2.7

Індикатори валютної безпеки БС України за роками

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Рівень доларизації грошового обігу (частка грошової маси в							
іноземній валюті в М3), %	<10	34,51	34,94	31,81	29,49	33,00	3,30
Обсяг іноземної готівкової валюти/обсяг національної готівкової валюти, %	<15	558,2	543,5	484,5	390,2	399,9-501,1	26,7-33,4 раза
Грошова база/золотовалютні резерви, %	-	90,3	75,6	75,6	79,7	72,4	-
Іноземна банківська позиція/ сукупний власний капітал, %	20	57,07	43,31	46,99	47,44	32,85	1,64
Депозити в іноземній валюті/ сукупний обсяг депозитів, %	≤25	35,1	36,1	31,7	29,9	38,3	1,53
Кредити в іноземній валюті/ загальний обсяг наданих кредитів, %	≤25	49,43	43,87	42,78	36,85	36,10	1,44
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	90-100	134,50	109,36	117,04	83,50	70,34	0,78-0,70
Кошти вітчизняних КБ на рахунках в КБ-нерезидентах та у ЦП іноземних емітентів, $ млрд.	-	н/д	н/д	н/д	н/д	9	-
Зміна валютного курсу, % на рік	≤5-6	12,2	4,5	-0,7	-14,5	19,4	3,88-3,23
Сальдо (купівля - продаж)торгівлі НБУ іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку,$млрд	-	1,55	1,26	1,37	7,9	1,04	-

Проте, позитивно на підвищення рівня валютної безпеки БС впливають показники: іноземної банківської позиції/сукупний власний капітал.

На рахунках в банках-нерезидентах та у ЦП іноземних емітентів українські КБ тримали понад $9 млрд. Окрім того, на руках населення за різними оцінками перебуває готівки в іноземній валюті на суму від $70 до 90 млрд, а також понад 550 млрд. готівкової гривні, що знаходиться поза банками. Це – той фінансовий ресурс, якого потребує національна економіка [38].

При купівлі валюти НБУ випускає в обіг гривню й це виступає одним із чинників зростання індексу інфляції, отже і зниження інфляційної безпеки БС.

Рівень боргової безпеки БС зумовлюється такими чинниками (табл. 2.8).

На рівні боргової безпеки БС позитивно позначалися такі індикатори: річні темпи зростання зобов'язань, темпи зростання відношення кредитів приватному сектору до ВВП, зовнішня заборгованість БС / сукупні активи,

Таблиця 2.8

Індикатори боргової безпеки БС

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Річні темпи зростання зобов'язань, %	70	-5,6	3,6	2,8	7,3	24,7	0,35
Темпи зростання відношення кредитів приватному сектору до ВВП, %	зростання на 117% упродовж 5 років	99,7	103,7	88,6	83,9	88,5	2022/2018– 54,8%
Зовнішня заборгованість БС/ сукупні активи	≤30	19,41	13,08	11,79	7,56	5,69	0,19
Відношення зовнішньої заборгованості БС до сукупних пасивів БС, %	≤ 20	19,4	13,1	11,8	7,6	5,69	0,28
Співвідношення зовнішнього боргу БС і ЗВР, %	≤100	58,1	33,0	27,9	19,0	12,6	0,13
Зовнішні облігаційні позики БС/ВВП,%	3	3,26	2,59	2,21	1,23	0,84	0,28
Довгострокова зовнішня заборгованість БС/короткострокова зовнішня заборгованість БС	70:30	59:41	68:22	79:21	76:24	70:30	1,0
Кредит домогосподарствам/ доходи (закредитованість) домогосподарств, %	30-50%	6,3	6,4	6,1	5,5	5,0	0,17-0,10
Коефіцієнт покриття річної ставки рефінансування[3]	≤0,85	0,86	0,83	0,84	0,83	1,44	1,69

відношення зовнішньої заборгованості БС до сукупних пасивів, співвідношення зовнішнього боргу БС і ЗВР, зовнішні облігаційні позики БС / ВВП, довгострокова зовнішня заборгованість БС / короткострокова зовнішня заборгованість БС, кредит домогосподарствам / доходи (закредитованість) домогосподарств.

А знижувало рівень боргової безпеки БС коефіцієнт покриття річної ставки рефінансування.

Стан інвестиційної безпеки БС визначається за допомогою таких індикаторів (табл. 2.9).

На підвищенні рівня інвестиційної безпеки БС позначався такий індикатор, як ЦП / зобов'язання.

Натомість рівень інвестиційної безпеки БС знижували показники: частки інвестиційного портфеля ЦП в активах БС, частки КБ з іноземним капіталом у

загальній кількості КБ, частки іноземного капіталу в статутному капіталі КБ.

В структурі ВВП домінує споживання, яке з 2012 р. становить понад 90% ВВП. У 2022 р. інвестиції склали лише 27% від рівня 1991 р. і лише 7,5% до ВВП.

Таблиця 2.9

Індикатори інвестиційної безпеки БС

Показник	Порогове значення	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Цінні папери/зобов'язання	0,15-0,40	0,23	0,31	0,35	0,29	0,38	2,53-0,95
Частка інвестиційного портфеля ЦП в активах БС, %	≤20	15,22	19,56	21,90	18,96	27,76	1,39
Частка КБ з іноземним капіталом у загальній кількості, %	≤30	39,6	46,3	48,1	46,7	45,2	1,51
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі КБ, %	20-25	52,1	35,8	28,2	26,9	27,3	1,36-1,09
Частка кредитів КБ у загальному обсязі фінансування капітальних інвестицій, %	-	7,1	5,3	6,7	7,0	5,0	-

Упродовж 2014-2022 рр. спостерігалися низькі темпи надходження ПІІ в економіку, які за цей період в середньому за рік становили $2,5 млрд, що утричі менше, ніж у середньому за 2007-2013 рр. ($7,5 млрд). Тенденція зниження притоку іноземних інвестицій особливо посилилась останніми роками. Якщо в 2015-2018 рр. середньорічний приплив нових ПІІ в акціонерний капітал становив 4,1% до ВВП, то в 2019-2021 рр. – лише 1,2%, а в 2022 р. – мізерні 0,5%.

Водночас, ухвалено закон «Про державну підтримку інвестиційних проектів зі значними інвестиціями», що дозволить забезпечити ефективну підтримку українських та іноземних інвесторів, сума інвестицій яких перевищує €30 млн і які створюють понад 150 робочих місць, включаючи супроводження відповідних проектів інвестиційними менеджерами та надання додаткових стимулів [38], що сприятиме підвищенню рівня інвестиційної безпеки.

Інфляційну безпеку БС характеризують дані табл. 2.10.

На кінець 2022 р. рівень інфляції вкладався у порогове значення, тоді як інвестиційний рівень інфляції незначно перевищував таке значення, а рівень середньозваженої відсоткової ставки за кредитами, наданими БС в національній валюті, відносно ІСЦ – істотно.

Таблиця 2.10

Індикатори інфляційної безпеки БС

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Рівень інфляції (ІСЦ), %	107	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	0,98
Інвестиційний рівень інфляції %	≤104	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	1,01
Рівень середньозваженої відсоткової ставки за кредитами, наданими БС в національній валюті, відносно ІСЦ	3-5	4,64	1,96	8,23	7,46	8,10	2,70-1,62

Слід зазначити, що в Україні зміна облікової ставки НБУ найбільше впливає на рівень інфляції через 9–18 місяців. Тому НБУ провадить активну політику з урахуванням не так поточних значень інфляції, як її найімовірнішої динаміки в майбутньому. Якщо прогнозована інфляція перебуває вище цільового рівня, то для її зниження облікова (ключова) ставка підвищується для приведення інфляції до цілі 5%. І навпаки: за нижчого прогнозованого показника інфляції порівняно з цільовим рівнем ключова ставка знижується [33].

В свою чергу низька інфляція впливає на зниження маржинального (різниці між відсотками за кредитами і депозитами), комісійного доходів БС, доходу від обслуговування раніше наданих кредитів.

І, нарешті, про безпеку доходів і витрат БС України можна судити за значеннями таких індикаторів (табл. 2.11).

На безпечному рівні перебували: відношення витрат до доходів (коефіцієнт дієздатності) характеризує ефективність функціонування БС, покриття відсотковими доходами відсоткових витрат, відношення невідсоткових витрат до доходів, різниця між кредитними і депозитними відсотковими ставками, коефіцієнт ефективності комісійної діяльності (характеризує здатність заробляти на наданні комісійних послуг), рентабельність капіталу.

Проте, негативно на безпеці доходів і витрат БС позначалися показники індикаторів: витрати БС/ВВП, відношення невідсоткових доходів до активів, рівень відсоткової маржі (рівень відсоткової маржі, чиста відсоткова маржа характеризує ефективність відсоткової політики).

Таблиця 2.11

Індикатори безпеки доходів і витрат БС

Показник	Порогове значення,%	Фактичне значення/роки					Факт 2022 р./порогове значення
		2018	2019	2020	2021	2022	
Покриття відсотковими доходами відсоткових витрат, %	110-125	148,2	174,7	207,8	206,5	234,9	2,14-1,88
Частка невідсоткових доходів у загальному обсязі доходів, %	5-15	7,1	4,8	5,1	4,5	3,8	0,76-0,25
Відношення невідсоткових доходів до активів, %	1-3	1,9	1,3	0,6	1,9	0,5	0,5-0,17
Відношення невідсоткових витрат до доходів, %	10-25	60,91	76,14	61,92	55,58	60,79	6,07-2,43
Витрати БС, % до ВВП	2	14,7	6,9	4,5	4,6	5,0	2,5
Відношення витрат до доходів (коефіцієнт дієздатності)	<1	1,84	1,15	0,89	0,76	0,84	0,84
Різниця між кредитними і депозитними відсотковими ставками	3-4	5,46	6,28	6,32	5,62	7,50	2,50-1,88
Рівень відсоткової маржі, чиста відсоткова маржа (відсоткові доходи – відсоткові витрати/активи), %	5	3,5	4,0	5,4	5,3	4,7	0,94
Відношення відсоткової маржі до валового доходу	-	23,13	29,79	35,71	32,45	33,92	-
Коефіцієнт ефективності комісійної діяльності (комісійні доходи/комісійні витрати)	>1	4,37	3,85	3,87	3,43	2,93	2,93
Рентабельність капіталу, %	15	-116,4	-15,9	14,3	33,45	19,97	1,33
Рентабельності активів (отриманий прибуток/прибуткові активи), %	≥5	-12,60	- 1,93	1,69	4,35	2,54	0,51

Прибуток на 1 працівника характеризує продуктивність / ефективність праці банківських працівників. Що він вище, то краще.

Крім того, сприятливу атмосферу безпеці БС можуть створити такі параметри / індикатори ФББС [41, с.331]:

$$P>Ii>Id>I, \quad (2.1)$$

де P – рентабельність; Ii – відсоткова ставка за кредитами; Id – відсоткова ставка за депозитами; I – рівень інфляції

Зазначені параметри у свою чергу є елементами кредитної, депозитної, інфляційної безпек і безпеки доходів і витрат БС.

Утім, ці параметри в БС України повною мірою (хіба що за виключенням Ii>Id) здебільшого не дотримуються.

Стабільність вітчизняного БС доцільно оцінювати за індексом ризику (RI)[4]:

$$RI = [E(ROA) + CAP]/s_{roa}, \quad (2.2)$$

де E(ROA) – очікувана рентабельність активів; CAP – відношення власного капіталу до сукупного розміру активів; s_{roa} – стандартне відхилення ROA.

Такий підхід [42, с.132-134] дозволяє врахувати як величину ROA, так і її мінливість, а також адекватність капіталу (стандартна вимога до надійності та безпеки КБ). Сутність цього показника полягає в тому, щоб визначити, наскільки має зменшитися прибуток КБ, щоб балансова вартість капіталу стала від'ємною. RI свідчить про розмір «подушки», що мають КБ, здатної погасити їх збитки.

Низьке значення RI свідчить про ризикову діяльність КБ. Що більше значення індексу RI, то КБ безпечніший, тобто мають високе значення ROA, достатній капітал і стабільні прибутки. Нестабільний КБ – це збитковий банк, який мають низький капітал і високу волатильність прибутку.

З використанням RI ймовірність від'ємного значення балансового капіталу визначається таким чином:

$$PR(BVE) = 1/[2(RI)^2] \quad (2.3)$$

Визначення індексу ризику RI та ймовірності його від'ємного значення PR (BVE) для БС України за 2012, 2020 та 2021 рр. (табл. 2.12) свідчить про його певну фінансову стійкість, і низьку ймовірність втрати балансового капіталу, менше 1% (0,0165%). Утім, показники залишалися значно нижчими порівняно з 2012 роком.

Таблиця 2.12

Оцінка фінансової стійкості БС за роками

Показники	2018	2021	2022
ROA	0,0045	0,0114	0,0294
CAP	0,1502	0,111	0,1008
S	0,001	0,005	0,0237
RI	109,5	24,48	5,49
PR(BVE)	0,0042	0,083	0,0165

Про певну фінансову стабільність і зниження ризиків у функціонуванні БС у 2020-2021 рр. свідчить і рівень волатильності фінансового результату (табл. 2.13). У 2021 р. квадратичний коефіцієнт варіації ($К_\sigma$) знаходився в допустимих межах і становив 30,6% (у 2020 р. – 147,9%). Це найкращий результат за весь період з 2006 р. (22,1%).

Позитивно на рівні ФББС загалом позначаються: дедоларизація вітчизняного БС; зниження обсягів проблемних кредитів.

Водночас, на рівні ФББС економіки України негативно позначаються:

великий ступінь стихійності формування структури вітчизняного ринку банківських послуг унаслідок недостатньої фінансової грамотності бізнесових кіл і населення, відсутності в КБ централізованих систем урахування взаємовідносин з клієнтами;

Таблиця 2.13

Оцінка стабільності фінансового результату БС України

Роки	Середній прибуток/збиток, млн грн	Волатильність фінансового результату, %
2004	117,5	44,3
2006	345,3	22,1
2008	698,5	55,1
2012	408,3	91,9
2013	266,3	565
2014	-287,3	1857,1
2020	1862	147,9
2021	4969,5	30,6

розвиток тіньового банкінгу;

істотна соціально-економічна диференціація регіонів;

дефіцит інвестиційних ресурсів національної економіки та відсутність довгострокової ресурсної бази у КБ;

украй мала пов’язаність депозитних і кредитних ставок у БС України з обсягами депозитного і кредитного ринків (причому відсутній прямий зв’язок підвищення кредитних ставок і зниження обсягів кредитування, оскільки має місце і протилежна тенденція);

невідповідність можностей вітчизняного БС реальним потребам економічних агентів у банківському обслуговуванні;

не охоплення значної частки населення банківським обслуговуванням (в Україні 37% дорослого населення не має банківських рахунків, тоді як у більшості європейських країн показник наявності банківських рахунків у населення наближається до 100%. Тобто, рівень фінансової інклюзії в країні –

63% [43]);

значна частка проблемних кредитів у кредитних портфелях вітчизняних КБ; недостатній рівень корпоративного управління в КБ;

залучення деяких КБ до протиправної діяльності, пов'язаної з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, участь у фінансовому шахрайстві.

Зрештою, на тлі збереження доволі високого попиту на банківські послуги у звітному періоді (за умов своєчасного адаптування КБ до нових умов роботи з фокусом на віддалене обслуговування), сформована тенденція до збільшення рівня тіньової економіки у зазначеному ВЕД, за оцінкою Мінекономіки, є здебільшого математичним результатом (відповідно до методологічних положень) [44].

В умовах поширення коронавірусної інфекції ФББС України загрожували:

зниження потоків вхідних платежів за кредитами, що потрапили в режим кредитних канікул, що могло негативно позначитися на ліквідності балансів окремих КБ і БС загалом;

зниження доходів КБ унаслідок перенесення строків платежів, зниження розміру нарахованих відсотків за споживчими кредитами;

підвищення ймовірності виникнення простроченої заборгованості за кредитами, де позичальник не зможе підтвердити зниження свого доходу у визначений час, що спричиняє зростання такої заборгованості.

Утім, зазначені загрози кардинально не позначилися на зниженні ФББС.

Слід зазначити, що відсутня єдність щодо того, як необхідно оцінювати проблеми БС і що зробити для їх розв'язання [45]. Загалом існують два погляди:

1) КБ мають радикально змінити свої бізнес-моделі для того, щоб у майбутньому витримувати тиск цифрових технологій, низьких відсоткових ставок, нестабільної економіки і демографічних проблем. Нові стратегії і ефективніша організація дозволили б їм отримувати більше доходів, що, в свою чергу, посилило б їх стабільність;

2) потрібна подальша санація ринку, тобто продовження скорочення представництв у банківській і фінансовій системах. І лише це уможливить підвищення конкуренції до рівня, який надовго забезпечить отримання доходів.

Причиною складної ситуації в БС є поєднання старих і нових проблем. Бульбашки на фінансових ринках, що лопнули, поставили під серйозний сумнів перспективи нестійких бізнес-моделей. Для їх оновлення знадобиться час на монетарну і фіскальну експансію з метою стабілізації системи. На жаль, КБ недостатньою мірою користуються можливостями, що відкрилися. Поряд з певними зусиллями, що спричинили вже відчутні результати, значне поліпшення надійності і ліквідності інститутів деякі з них все ще переймаються своєю реструктуризацією [2, с.4].

Оцінюючи сучасну практику забезпечення ФББС України, слід зважати не лише на досягнуті результати, а й те, якою ціною вони досягнуті. Так, наприклад, вагоме місце у забезпеченні ФББС посідає безпечне функціонування державних КБ з огляду на частку останніх в сукупних активах вітчизняного БС, його проблемних кредитах і прибутках. Після націоналізації Приватбанку частка державних установ у чистих активах КБ перевищує 50%, у депозитах населення – більш як 60% (що певною мірою з огляду на зазначену монополію знижує депозитну безпеку вітчизняного БС). Це створює для Уряду як акціонера КБ мотивацію використовувати держбанки для вирішення власних поточних проблем. Наприклад, для фінансування дефіциту бюджету або кредитування неприбуткових, але політично значущих проектів. Цей ризик реалізувався 2022 р., коли держбанки загалом скоротили обсяги кредитування бізнесу та населення, проте суттєво наростили вкладення в державні ЦП [46], що не могло негативно не позначитися на рівні кредитної безпеки вітчизняного БС.

Натомість у БС Узбекистану 84% усіх активів банків належать КБ з державною часткою, а 64% – 5 державним банкам (Національний банк, Асакабанк, Промстройбанк, Іпотекабанк і Агробанк). Відношення депозитів банків з державною часткою до кредитів становить 32,9%. Для порівняння, у приватних КБ цей показник – близько 96% [47].

При цьому слід визнати, що статус-кво у функціонуванні вітчизняних КБ з державною участю досягнутий величезними зусиллями. Зокрема, витрати платників податків на підтримку державних КБ за останні 12 років перевищили 370 млрд грн, або більш як $21 млрд за історичним обмінним курсом (рис. 2.12).

Із цієї суми 300,2 млрд грн. припадає на витрати, зроблені для того, щоб націоналізовані КБ змогли відновити свою діяльність як платоспроможні. 292,6 млрд грн – пряма підтримка або докапіталізація держбанків – компенсація збитків від сумнівних і, в окремих випадках, політично мотивованих рішень менеджменту. В основному ці збитки виникли через надання кредитів позичальникам, які не мали змоги або бажання повертати держбанкам борги. Ще 216,6 млрд грн. – це витрати на відсотки за ЦП, ОВДП, за рахунок випуску яких держава збільшувала статутний капітал КБ, що значною мірою знизило рівень боргової безпеки держави.

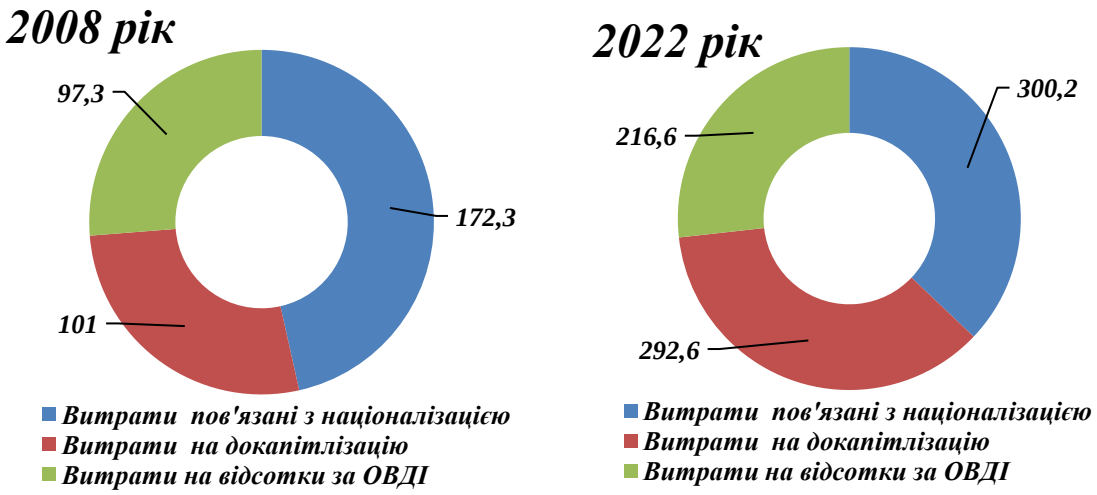

Рис. 2.12. Обсяги витрат держави на державні КБ у 2008-2022 роках

Це кошти, витрачені з держбюджету на збільшення статутного капіталу КБ, які від самого початку діяльності належали державі, а також тих КБ, які було націоналізовано під час фінансових криз 2008-2009 та 2014-2018 років. За відсутності цих витрат КБ змушені були б припинити ринкову діяльність через великі накопичені збитки, які були результатом сумнівних рішень власників і менеджерів банків та бездіяльності НБУ, що, безумовно, катастрофічно підірвало б ФББС України. Ці збитки у підсумку компенсували платники податків, що, в свою чергу, істотно знизило податкову безпеку фізичних і юридичних осіб.

Утім, Уряд і надалі витрачатиме кошти на державні КБ. Такі витрати сягатимуть майже 17 млрд грн (або $600 млн за поточним обмінним курсом) щороку у 2021–2027 роках. Це відсотки за ОВДП, які Уряд випускав, щоб врятувати КБ від неплатоспроможності. Ці витрати будуть навіть за умови, якщо

держава більше не націоналізує чи не придбає жоден приватний КБ, а ті КБ, що перебувають у власності держави, матимуть достатньо прибутків і не потребуватимуть подальшої докапіталізації.

Ця сума може збільшитися, якщо наявні держбанки не підвищать ефективність роботи і не наростять прибутки або якщо держава прямо чи опосередковано не стане акціонером приватного КБ. Сьогодні державна Укрпошта має плани придбати діючий приватний КБ.

Витрати лише частково компенсуватимуть за рахунок дивідендів від прибутків держбанків. Всього за останні 12 років дивіденди становили 59,1 млрд грн, або близько 17% суми, витраченої на підтримку державою своїх КБ. Насамперед, дивіденди сплачує Приватбанк – єдиний із КБ державного сектору, що має прибутковість та операційну ефективність кращі від середніх показників КБ з іноземним і приватним українським капіталами.

Ефективність вагомої частини витрат на державний БС сумнівна. З трьох КБ, націоналізованих 2009 р., один у підсумку все одно покинув ринок під час кризи 2014-2018 рр., ще два держава врятувала суттєвими новими вливаннями капіталу.

Повернення вже витрачених коштів або навіть їхньої значущої частини від прибутків КБ або приватизації також малоймовірне. Про це свідчить приклад Укргазбанку. Загалом витрати держави на цей КБ упродовж 2009-2022 рр. перевищили $1,3 млрд за історичним курсом валют. Під час укладення угоди з продажу 20% КБ IFC на початку 2021 р. 100% капіталу КБ було непрямо оцінено в €150 млн, що у 7,4 раза менше, аніж держава витратила на порятунок КБ від неплатоспроможності 2009 р. та на підтримку його існування впродовж наступних років.

Постійна грошова підтримка державою КБ, крім іншого, створює моральний ризик для їхніх менеджерів. Знаючи, що в разі проблем з ліквідністю чи капіталом держава надасть КБ необхідні кошти, їх керівники мають слабкі стимули підвищувати прибутковість і конкурувати з приватними КБ ринковими методами. Це і є основною причиною слабкої ефективності та прибутковості цих КБ, що впливає на зниження рівня безпеки доходів і витрат вітчизняного БС [46].

До вищезазначеного слід додати, що державні КБ можуть завищувати очікувані збитки, щоб отримати від Уряду додаткові кошти; єдиний доступний сьогодні інструмент впливу НБУ на держбанки – рекомендації та вербальні інтервенції; найбільшими проблемами держбанків є: політично мотивоване кредитування, моральний ризик менеджменту та обмеженість впливу регулятора – результат самої структури власності [48, с.21].

Крім того, задекларованe «очищення» БС України в 2013-2015 рр., яке мало б істотно підвищити рівень ФББС, спричинило [49, с.33]:

зниження конкуренції на ринку банківських послуг з рівня у діапазоні 450-460 до 850-950;

зменшення капіталу БС на 46%: з 192,6 млрд грн. на початок 2014 р. до 104 млрд грн. на кінець 2015 року;

зменшення мережі філій та безбалансових відділень КБ на 3099 до 11873 наприкінці 2015 р. проти 14972 на початку 2014 р., що істотно зменшило такий показник доступності банківських послуг, як кількість підрозділів КБ на 100 тис. чоловік дорослого населення;

зростання безробіття через масове скорочення персоналу банків, як тих, що виведено з ринку, так і діючих банків;

погіршення фінансового стану підприємств реального сектору економіки, які мали поточні та депозитні рахунки в цих КБ, масове скорочення персоналу, який працює у реальному секторі економіки;

негативний вплив на перетікання коштів з банківського у позабанківський сектор, що звузило можливості НБУ в частині регулювання грошово-кредитного ринку;

непрозорість виведення КБ, що призвела до незбалансованості функціонування БС, зокрема, через непрогнозованість і суб'єктивність НБУ в оцінці фінансового стану КБ або виявлення передумов настання його критичного фінансового стану, що негативно вплинуло також на МКР і порушило процеси кредитування;

прецеденти порушення прав власності за обмеження гарантії повернення розміщених коштів у разі неплатоспроможності КБ виключно у 200 тис грн.

фізичним особам;

не задоволення, як правило, КБ вимог інших кредиторів, що призвело до невиконання ними зобов'язань перед контрагентами, працівниками, державою, зумовило банкрутство юридичних осіб та загалом негативно вплинуло на економіку. Таким чином, у забезпеченні ФББС України існує багато проблем, що зумовлює необхідність зважених кроків у формуванні його системи.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

3.1 Система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України

Для формування в Україні дієвої системи забезпечення ФББС доцільно певну злагоджену систему забезпечення ФББС України, яка б давала чітке уявлення про всі аспекти такого формування, позаяк така система є способом дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови й аналізу її складових [50].

Зміст завдань системи забезпечення ФББС, на наш погляд, полягає у такому: гарантування ФБКБ зокрема і ФББС загалом передбачає об'єднання зусиль законодавців, Кабінету Міністрів України, НБУ, ФГВФО, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Антимонопольного комітету України, Державної податкової адміністрації, НКЦПФР, Державної служби фінансового моніторингу України, Ради з фінансової стабільності, Бюро економічної безпеки, Рахункової палати України, Державної аудиторської служби України, АУБ, НАБУ, правоохоронних і судових органів, керівних органів КБ, науково-дослідних інститутів, закладів вищої освіти, аналітичних центрів, аудиторських і консалтингових компаній, інформаційних служб, суб'єктів господарювання і населення у безумовному дотриманні в межах своєї компетенції і можливостей наріжних засад формування й функціонування системи забезпечення ФББС з урахуванням якомога більшої кількості чинників, що впливають на ФББС. До них відносять:

- забезпечення / стимулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування і такого, що наздоганяє / поступального розвитку передбачає обґрунтоване визначення потреби в таких ресурсах та її прогнозування, а відтак, їх обсягу і оптимальної структури, джерел формування, підтримання їх належної ліквідності;

- виявлення передумов виникнення, ранжування й об'єктивна оцінка загроз ФББС, зумовлених розвитком БС і фондового ринку; рівнем корупції; податковим

навантаженням КБ, їх клієнтів / контрагентів; визначення їх негативних наслідків / збитків від реалізації, а також необхідних / достатніх ресурсів для запобігання їм / їхньої нейтралізації / мінімізації; створення цілісного механізму нейтралізації загроз ФББС на стадіях життєвого циклу КБ замість розрізнених одиничних заходів, що не супроводжуються суттєвими результатами, має забезпечуватись завдяки поглибленню фундаментальних і прикладних наукових досліджень у цій сфері, створенню спеціалізованих наукових підрозділів / аналітичних центрів з цієї проблематики; налагодженню дієвого моніторингу наявних і потенційно можливих викликів, загроз ФББС і прийняття БС відповідних ризиків, що можуть спричинити шкоду; розробці обґрунтованих методичних підходів до їх визначення, джерел утворення й оцінки негативних наслідків їх реалізації; формуванню системного підходу до попередження/припинення / мінімізації/декомпенсації загроз ФББС. Зокрема, слід застосовувати PRT-матрицю (шкода, час, імовірність) ранжування загроз (рис. 3.1);

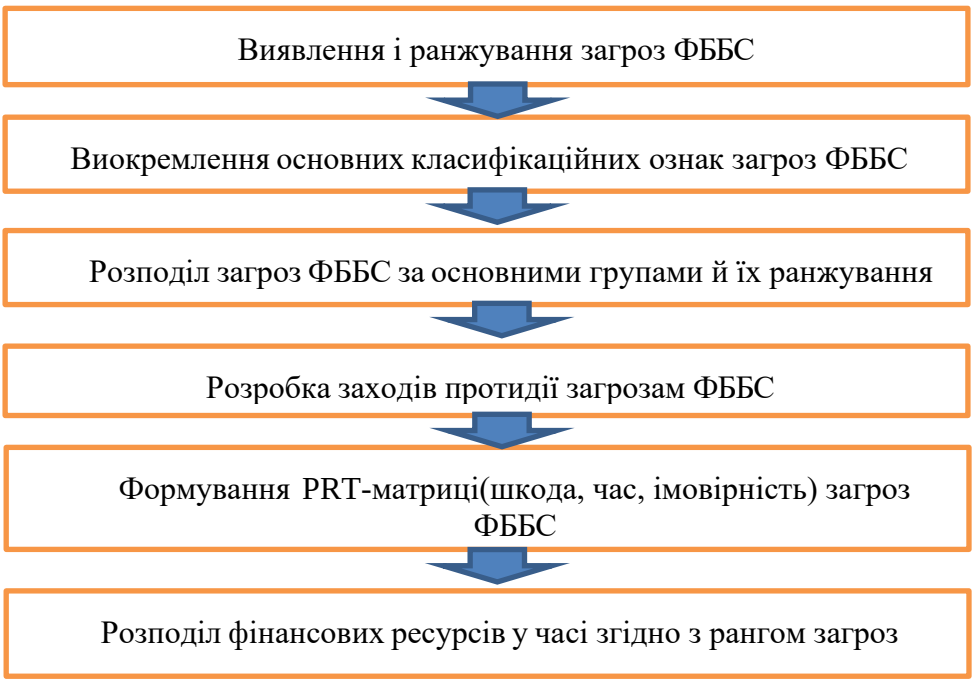

Рис. 3.1. Виявлення, ранжування загроз ФББС і розподіл фінансових ресурсів на заходи протидії їм

- забезпечення надійного захисту вкладів і рахунків фізосіб, фізичних осіб-підприємців, а згодом і юридичних осіб (з підвищенням гарантованої державою суми відшкодування і надійності системи гарантування як такої), для підвищення фінансової стійкості КБ, рівня їх ресурсоутворювальної недепозитного

характеру і депозитної безпеки і повноцінного відновлення довіри до банківських установ, забезпечення фінансової стабільності загалом і ФБ держави можуть бути досягнуті завдяки вдосконаленню нормативно-правової бази функціонування системи гарантування банківських вкладів, досягненню наповнення / примноження ресурсів ФГВФО;

- розвиток страхування банківських ризиків (завдяки вдосконаленню бізнес-моделей як КБ, так і СК, розробці СК загальногрупових моделей оцінки ризиків й капіталу, що уможливлюють вимір ризиків і оптимізацію портфелів КБ) для забезпечення захисту інтересів КБ та їх клієнтів / контрагентів має здійснюватися на основі застосування ризик-орієнтованого підходу до такого виду страхування, розробки спеціальних страхових продуктів і надання пакету страхових послуг з урахуванням специфіки функціонування різних типів КБ і умов функціонування вітчизняного БС загалом;

- забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу можливе за налагодження дієвого контролю за функціонуванням інститутів останнього, визначення негативних аспектів їх функціонування, вжиття комплексу необхідних заходів із запобігання їм і підвищення конкурентоспроможності вітчизняного БС;

- вирішення суб’єктами системи забезпечення ФББС проблеми збалансування забезпечення ФББС і мінімізації ризику ненавмисного стримування вигідних інновацій у БС повинне базуватися на з’ясуванні ними можливих сценаріїв (негативних, поточних і оптимістичних) упровадження конкретних інновацій у банківську діяльність;

- сприяння уповільненню інфляційних процесів і соціально-економічному розвитку України має здійснюватися завдяки оптимізації в БС ціноутворення на банківські операції, продукти і послуги та кредитної емісії КБ (формування ними внаслідок зростання власних резервів нових кредитних і пов’язаних з ними депозитних зобов’язань в обсязі, що перевищує зростання резервів); розширенню кредитування БС діяльності економічних агентів реального сектору економіки України і виконання важливих соціальних програм, сприянню підвищенню добробуту населення;

- визначення алгоритму / послідовності формування системи забезпечення

ФББС, забезпечення координації її різних рівнів і складових має реалізовуватися за допомогою чіткого визначення етапів формування такої системи, які повинні включати: аналіз викликів, загроз ФББС і ризиків у цій сфері; з'ясування концепції (випереджальної протидії, пасивного захисту, адекватної відповіді), стратегії (регулятивної / компенсаторної/резервування / захисної; підтримки / відновлення ФББС), політики забезпечення ФББС; створення умов для формування системи забезпечення ФББС; формування системи забезпечення ФББС; оцінку ефективності формування системи забезпечення ФББС; коригування формування системи забезпечення ФББС.

Поряд з цим у концептуальній моделі формування системи забезпечення ФББС детально мають бути представлені функції суб'єктів такої системи.

При формуванні системи забезпечення ФББС, на наше переконання, слід повноцінно використовувати функціональне призначення всіх її суб'єктів (рис. 3.2), запобігати його паралелізму, дублюванню та неузгодженим діям різних структур.

Кабінет Міністрів України: відповідно до Конституції і законів України має взаємодіяти з НБУ з питань, що належать до його компетенції, визначати пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку України, які потребують кредитної підтримки; порядок компенсації БС ставок за пільговими кредитами.

Рада з фінансової стабільності (Голова НБУ, Міністр фінансів України, Голова НКЦПФР; директор-розпорядник ФГВФО; два заступники Голови НБУ, заступник Міністра фінансів України, заступник Керівника Офісу Президента України, до відання якого віднесено питання економічної політики): має виявляти системні ризики і загрози для фінансової стабільності та розробляти рекомендації з нівелювання їх впливу на БС, у згоджувати заходи з запобігання кризам і оперативно реагувати на їх прояви.

Рада НБУ розробляє Основні засади грошово-кредитної політики на підставі пропозицій, наданих правлінням НБУ, схвалює та публікує їх в офіційних виданнях

Рис. 3.2. Функції суб'єктів системи забезпечення ФББС України

та подає щороку, до 15 вересня, до Верховної Ради України для інформування.

НБУ, як суб'єкт системи забезпечення ФББС, має встановлювати і контролювати економічні нормативи функціонування КБ; ліцензувати КБ і запобігати їх банкрутству; здійснювати банківське / валютне / тарифне регулювання і нагляд, аудит для забезпечення ФББС, захисту інтересів вкладників і кредиторів; виконувати функції кредитора останньої інстанції; проводити стрес-тестування КБ; здійснювати моніторинг загроз ФББС; перевіряти КБ з проведення первинного фінмоніторингу; визначати порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки КБ; забезпечувати стабільність курсу гривни та безпеку платіжної системи; інформувати Верховну Раду України про Основні засади грошово-кредитної політики та стан грошово-кредитного ринку в державі; подавати щороку не пізніше 1 травня Верховній Раді України доповідь Голови НБУ про діяльність НБУ; подавати Президенту України та Верховній Раді України щорічний звіт про проведення грошово-кредитної політики за попередній рік.

При цьому Департаменту фінансової стабільності НБУ слід посилити увагу до:

моніторингу системних ризиків БС при здійсненні моніторингу системних ризиків ФС, підготовці рекомендацій для мінімізації таких ризиків;

забезпечення змістовного наповнення проблематики ФББС у звіті про фінансову стабільність та інших регулярних публікацій НБУ з тематики ФС України;

участі у розробці нових регуляцій для БС, кількісної оцінки їх ефекту;

аналітичної підтримки розгляду Радою з фінансової стабільності, Комітетом з фінансової стабільності НБУ питань забезпечення ФББС.

НКЦПФР України має опікуватись забезпеченням безпеки всіх аспектів функціонування вітчизняних КБ на фондовому ринку.

Антимонопольний комітет України повинен вносити пропозиції НБУ щодо зміни прийнятих ним нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для розвитку конкуренції.

Міністерство фінансів України: має забезпечувати в установленому законодавством порядку участь держави в капіталізації КБ, здійснення управління їхніми корпоративними правами, підготовку планів їхнього продажу; проведення єдиної державної фінансової політики розвитку ринку фінансових послуг, державних КБ, ДІУ; проведення конкурсу з визначення уповноважених КБ на використання бюджетних коштів і для реалізації спільних з міжнародними організаціями проектів; опікуватися, насамперед, забезпеченням ФБКБ з державним капіталом / часткою держави в статутному капіталі.

Міністерство економіки України має визначити у рамках механізму забезпечення ЕБ держави механізм забезпечення її ФБ (включаючи ФББС), а при розробці механізму детінізації економіки виокремити відповідні заходи зі зниження рівня тіньових процесів у БС. Необхідно в його чергових прогнозах соціально-економічного розвитку визначати й рівень ФБ держави, включаючи ФББС економіки України.

Державна податкова адміністрація України повинна: здійснювати контроль за проведенням операцій з коштами на банківських рахунках, за кредитами, переказами, ввезенням в Україну і вивезенням за її межі іноземної та національної валюти у великих розмірах.

Державна служба фінансового моніторингу України повинна налагоджувати співпрацю, взаємодію та інформаційний обмін з НБУ у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму і фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Підвищенню дієвості системи забезпечення ФББС сприятиме вдосконалення діяльності ФГВФО в санації вітчизняних КБ завдяки:

виокремленню в коштах Фонду спеціального санаційного фонду;

тимчасовому придбанню ним знов емітованих КБ акцій з гарантуванням участі в їх спостережних радах;

упровадженню підходу «частка у втратах і участь у прибутках» у здійснюваних у разі потреби угодах злиття і поглинання, за якого КБ, що придбаває активи КБ, якому загрожує банкрутство, для убезпечення від утрат підписує з

ФГВФО угоду про їх часткове відшкодування. Утім, у разі отримання внаслідок злиття і поглинання КБ-набувачем надприбутків, він має надати його частину ФГВФО.

Водночас, значущим є збільшення суми гарантованого відшкодування вкладів у розмірі 600 тис грн. і членство Ощадбанку до ФГВФО, визначення механізмів урегулювання погашення зобов'язань за векселями (борг ФГВФО на 1.04.2023 складався із заборгованості за векселями, виданими в обмін на держоблігації у 2020-2023 рр. у сумі 68,9 млрд грн. Загальна заборгованість, яку ФГВФО має сплатити до грудня 2024 р., становить 111,1 млрд грн, з яких 64,16 млрд грн нараховані відсотки. За експертними оцінками, ФГВФО не зможе накопичити кошти в таких обсягах і дефіцит становите понад 80 млрд грн) шляхом перерахування відповідних коштів до держбюджету з урахуванням необхідності забезпечення фінансової стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб.

Поряд з цим, убачається доцільним і створення Фонду часткового гарантування кредитів за пріоритетними напрямами розвитку економіки України / галузями господарського комплексу.

Рахункова палата України має здійснювати: фінансовий контроль за використанням КБ бюджетних коштів, отримання від НБУ та КБ необхідних відомостей про здійснювані ними операції і стан рахунків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування щодо операцій з коштами державного бюджету, у тому числі міжбюджетних трансфертів, а також про надходження до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів та інших доходів; накладання санкцій за виявлені порушення.

Державна аудиторська служба України має отримувати від КБ необхідні відомості, копії документів, довідки про банківські операції та залишки коштів на рахунках об'єктів, що контролюються.

Бюро кредитних історій має забезпечувати суб'єктів системи забезпечення ФББС необхідною інформацією про кредитні угоди, стан їх виконання і виявлені при цьому порушення.

Бюро економічної безпеки повинно виконувати завдання з протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки України, у т.ч. у банківській сфері.

Правоохоронні органи повинні боротися з правопорушеннями і злочинами у банківській сфері.

Приватні детективні агентства покликані допомагати КБ у розслідуванні конфліктних ситуацій на ринку банківських послуг.

Судові органи мають захищати інтереси КБ, їх клієнтів / контрагентів і карають за здійснені злочини.

Адвокатські компанії повинні відстоювати інтереси КБ у судах.

Керівні органи КБ (спостережна рада, правління, топ-менеджмент) мають формувати ефективну систему управління ФБКБ, яка повинна уможливлювати своєчасне виявлення загроз ФБКБ, аналіз й оцінку ризиків, вжиття заходів з їх нейтралізації / зниження. Формуванню цієї системи мають передувати:

- розробка обґрунтованої стратегії забезпечення ФБКБ, яка має визначати умови діяльності з забезпечення високої рентабельності, фінансової стійкості, ефективного функціонування КБ, задоволення потреб клієнтів / контрагентів;

- з’ясування внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовим інтересам КБ;

- забезпечення ефективного функціонування системи ризик-менеджменту.

Науково-дослідні інститути, заклади вищої освіти покликані здійснювати наукові розробки з проблематики забезпечення ФББС.

Аналітичні центри, аудиторські й консалтингові компанії, інформаційні служби мають надавати іншим суб’єктам системи забезпечення ФББС інформаційно-аналітичні матеріали, аудиторські висновки, консультації.

Господарюючі суб’єкти і населення мають прагнути розширення користування послугами КБ і виконання взятих зобов’язань.

Водночас, дієвість і ефективність формування і функціонування системи забезпечення ФББС в умовах цифровізації / цифрової трансформації (створенні цифрових банківських продуктів, наскрізної взаємодії з клієнтами КБ / дистанційної взаємодії останніх з НБУ, упровадження в КБ екосистем) зумовлюються рівнем

безпеки середовища взаємодії учасників ринку банківських послуг, позаяк упровадження нових технологій пов'язане з виникненням і реалізацією додаткових ризиків.

Крім того, у забезпеченні ФББС слід ураховувати й появу нових ризиків, серед яких варто виокремити: модельний ризик, пов'язаний з виникненням збитків унаслідок використання недостатньо точних моделей для прийняття рішень; контагіозний ризик / ризик зараження; ризик кібератак.

Формування системи *забезпечення ФББС* має складатися з *6 етапів* (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Етапи формування системи забезпечення ФББС

При цьому слід зважати на те, що забезпечення ФББС не може бути одноразовим актом. Воно має здійснюватися безперервно завдяки обґрунтуванню й реалізації найраціональніших форм, методів, способів і шляхів формування, вдосконалення і розвитку системи забезпечення ФББС, управлінню нею, контролю, виявленню наявних проблем і потенційних загроз БС України.

3.2. Основні шляхи поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки

У підвищенні рівня наукового супроводу формування системи забезпечення ФББС вагому роль мають відіграти створювані (за можливості) у вітчизняних КБ підрозділи з проведення НДДКР (у т.ч. безпекового спрямування), включення до складу профільних із забезпечення ФБ структурних підрозділів банківських фахівців, котрі знаються на економіко-математичних моделях і прогнозуванні, підготовці аналітичних матеріалів, а також кризових менеджерів.

Враховуючи комплексність проблеми формування системи забезпечення ФББС, необхідне для реалізації цього дуже важливого державницького проекту неодмінне залучення знань із суміжних наукових сфер, зокрема, теорії функціональних систем (що уможливлює формування системи забезпечення безпеки з огляду на поведінковий стереотип як системотвірний чинник) і психології безпеки (що дозволяє визначити обхідний тип домінуючого поведінкового стереотипу (ів) у цій системі, орієнтованого на конкретний результат, і основу для підбору / відбору конкретних її суб’єктів, що йому відповідають).

Вимоги забезпечення ФББС національної економіки мають неодмінно враховуватися при розробці концептуальних / стратегічних документів у сфері економічної і соціальної політики України.

Стратегія забезпечення ФББС має розроблятися за трансакційним і масштабним (економія за рахунок масштабу) підходами. Останній є переважним за відсутності високого рівня довіри до БС і передбачає концентрацію КБ наявних ресурсів на відносно невеликій продуктовій (послуг) лінійці, відмову від непрофільних видів бізнесу, розвиток цінової конкуренції, застосування ринкових механізмів у взаєминах з клієнтами/контрагентами, компенсацію зростаючих

трансакційних витрат зростаючими доходами. Водночас, має застосовуватися системний підхід до зниження рівня загроз ФББС.

Стратегія забезпечення ФББС повинна передбачати: підвищення ефективності і безпечності функціонування вітчизняного БС завдяки підвищенню доступності й якості банківських продуктів / послуг, створенню на ринку банківських послуг рівних конкурентних умов, кредитуванню виключно на ринкових засадах, зниженню залежності БС від державних фінансових ресурсів, широкому впровадженню банківських й інформаційних інновацій, розбудові дієвої інфраструктури, забезпеченню фінансових стійкості / стабільності КБ за допомогою поліпшення якості кредитних портфелів і досконалого ризик-менеджменту.

При цьому забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС має здійснюватися за таким алгоритмом (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Алгоритм формування стратегій забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС

Результатом постійного перманентного стратегічного аналізу функціонування вітчизняного БС має бути формування реєстри стимулюючих чинників його розвитку і наявних й потенційних класифікованих за значущістю внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовим інтересам усіх суб'єктів системи забезпечення ФББС, розмірам шкоди і ймовірністю їх реалізації.

Політика забезпечення ФББС, на наше переконання, має:

- передбачати точні пріоритети і цілі; неухильне дотримання законодавства, нормативних актів і правил усіма суб'єктами системи забезпечення ФББС; узгодженість їх дій і підвищення рівня відповідальності;

- охоплювати БС загалом і включати розроблення заходів а окремих КБ;

- включати формування й реалізацію політики інновацій фінансового менеджменту в БС, пов'язаної з розробкою і впровадженням нових фінансових технологій і інструментів, методів управління, організаційних інновацій.

Чинну нормативно-правову базу забезпечення ФББС слід доповнити законодавчими гарантіями надійності КБ / БС. Слід запровадити регулярний перегляд і оцінку впливу чинних нормативно-правових актів для зниження надмірного регуляторного навантаження на КБ і БС загалом відповідно до їхніх регуляторних витрат.

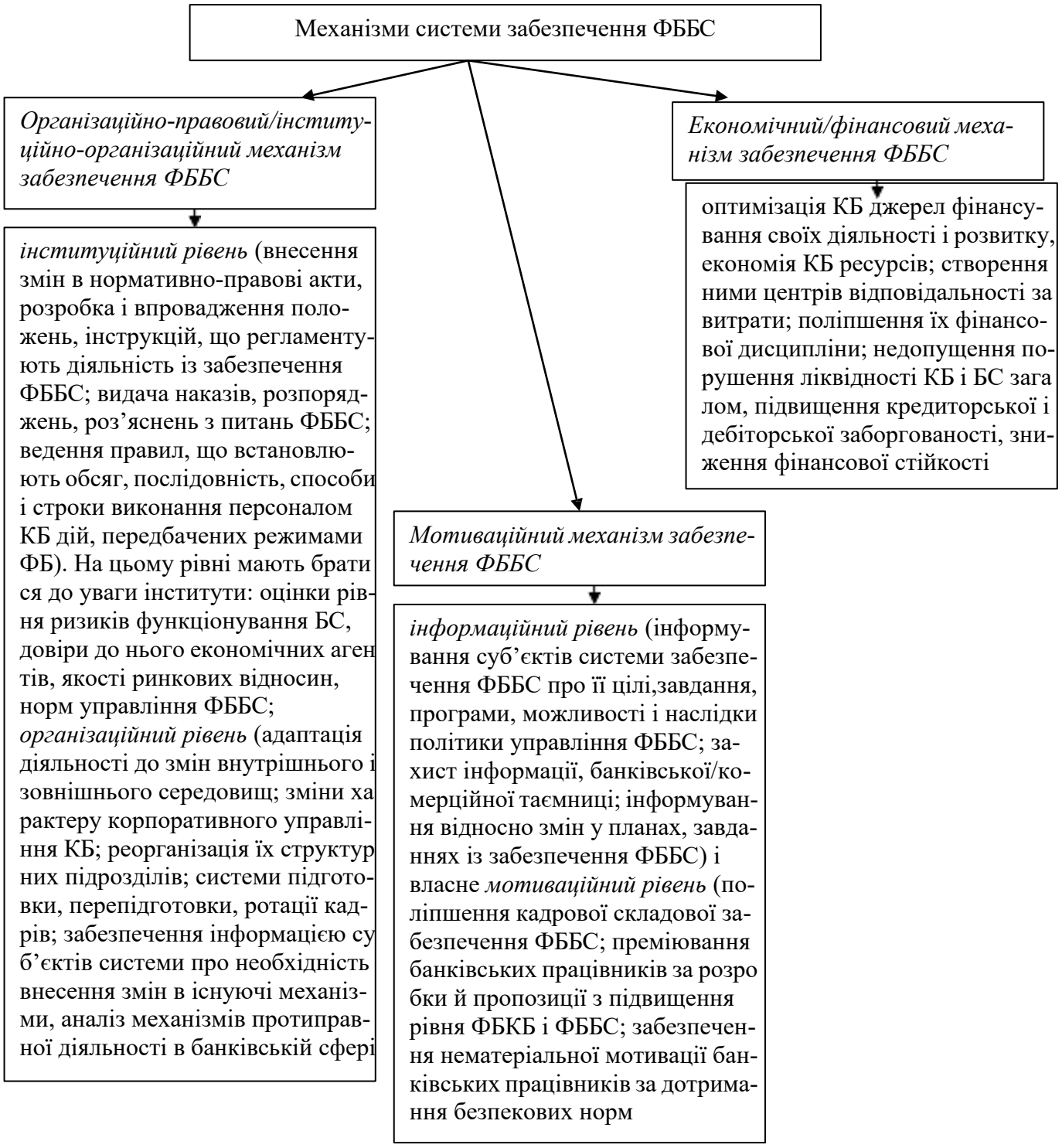
Удосконаленню управлінської підсистеми системи забезпечення ФББС має сприяти запровадження дієвих забезпечувальних механізмів.

Механізмами забезпечення ФББС мають стати: ринковий, організаційно-правовий / інституційно-організаційний, економічний / фінансовий, мотиваційний (рис. 3.5).

При цьому організаційно-правовий/інституційно-організаційний механізм забезпечення ФББС, на наш погляд, повинен включати два рівні:

1) інституційний (внесення змін у нормативно-правові акти, розробка і впровадження положень, інструкцій, що регламентують діяльність із забезпечення ФББС; прийняття наказів, розпоряджень, роз'яснень, стандартів з питань ФББС; ведення правил, що встановлюють обсяг, послідовність, способи і строки виконання персоналом КБ дій, передбачених режимами ФБ).

На цьому рівні мають братися до уваги інститути:

.

Рис. 3.5. Механізми системи забезпечення ФББС

- оцінки рівня ризиків функціонування БС завдяки стимулюванню, насамперед, якісної кредитної експертизи на всіх етапах прийняття рішень у БС;

- забезпеченню відповідності вітчизняних рейтингових агентств міжнародним стандартам, посиленню конкуренції у сфері оцінки кредитної якості

позичальників;

- довіри до нього економічних агентів, позаяк успіх формування системи забезпечення ФББС багато в чому зумовлюється рівнем такої довіри, від чого залежать інвестиційна привабливість банківських установ, валютний курс, вартість кредитних ресурсів, рівень ліквідності БС, добробут населення;

- якості ринкових відносин (з огляду на інститути громадянського суспільства і соціальні інститути (традиції, культура)), норм управління ФББС;

2) організаційний (адаптація діяльності до змін внутрішнього і зовнішнього середовищ; зміни характеру корпоративного управління КБ; реорганізація їх структурних підрозділів; системи підготовки, перепідготовки, ротації персоналу).

Економічний / фінансовий механізм забезпечення ФББС має передбачати: оптимізацію КБ джерел фінансування своїх діяльності і розвитку, економію КБ ресурсів; створення ними центрів відповідальності за доходи і витрати; поліпшення їх фінансової дисципліни; недопущення порушення ліквідності КБ і БС загалом; зменшення кредиторської і дебіторської заборгованості; підвищення фінансової стійкості.

Мотиваційний механізм забезпечення ФББС повинен складатися з двох рівнів: інформаційного (інформування всіх суб'єктів системи забезпечення ФББС про її цілі, завдання, програми, можливості і наслідки політики управління ФББС; захист інформації, банківської / комерційної таємниці; інформування відносно змін у планах, завданнях із забезпечення ФББС) і власне мотиваційного (поліпшення кадрової складової забезпечення ФББС; преміювання банківських працівників за розробки й пропозиції з підвищення рівня ФБКБ і ФББС; забезпечення нематеріальної мотивації банківських працівників за дотримання безпекових норм).

У системі забезпечення ФББС має здійснюватися стратегічне антикризове управління ФББС, що уможливить вирішення таких значущих для банківської сфери зокрема й економіки України загалом, як:

- неодмінне дотримання національних інтересів у банківській/фінансовій сфері та інтересів банківських установ / їхніх клієнтів / контрагентів;

забезпечення фінансової стабільності БС (а, відтак, і ФС загалом), незалежно від зміни внутрішнього й зовнішнього середовищ його функціонування, повноцінного невпинного виконання БС його наріжних функцій, підвищення галузевої і регіональної конкурентоспроможності та поступального розвитку;

мінімізація негативного впливу на ФББС національної економіки глобалізаційних процесів, розвитку тіньового банкінгу, процесу дезінтермедіації;

підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного БС.

При цьому неодмінно необхідні багатоваріантні розрахунки за антикризовими проектами.

У формуванні дієвої системи забезпечення ФББС важливе місце в рамках поліпшення методичного забезпечення такого формування має належати застосуванню його ефективних методів, які, на наш погляд, мають включати такі (рис. 3.6).

Конче потрібною є й розробка і впровадження у наукові дослідження та аналітичну роботу методичних підходів до визначення взаємозв'язку/ взаємозумовленості індикаторів ФББС і макроекономічних індикаторів.

Поряд з цим, убачається доцільним використання таких підходів до оцінки ризиків у сфері забезпечення ФББС, як векторна модель авторегресії (Value-at-Risk (VaR), векторна модель корекції регресійних залишків (Vector Error Correction model (VECM), мета-аналіз (об'єднання результатів різних досліджень статистичними методами) та імітаційне моделювання.

Поліпшенню якості інформаційно-аналітичної підсистеми системи забезпечення ФББС, на наш погляд, сприятиме:

мінімізація асиметричності / нерівномірного розподілу інформації між учасниками вітчизняного ринку банківських послуг завдяки подоланню проблем хибного вибору КБ позичальників (за допомогою підвищення дієвості оцінки їхньої якості) та їхньої недобросовісної поведінки;

здійснення моніторингу / контролю за допомогою індикаторів ФББС й передових інформаційних технологій за ефективністю, стійкістю і безпечним функціонуванням окремих КБ і БС загалом, ризику банкрутства КБ, що

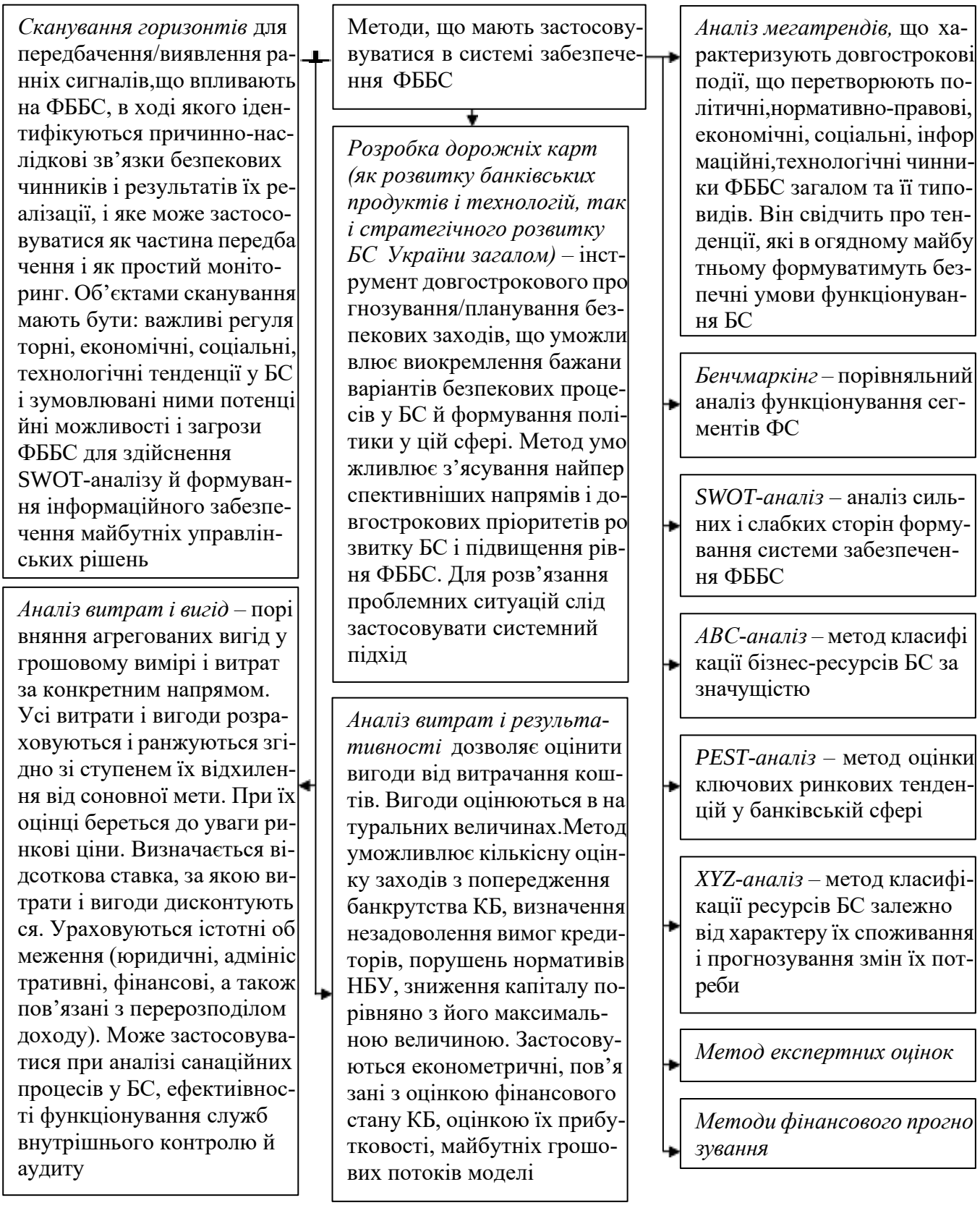

Рис. 3.6. Методи, що мають застосовуватися в системі забезпечення ФББС

базуватиметься на використанні як інформаційного забезпечення даних облікових систем (бухгалтерського, фінансового, управлінського і статистичного обліку) і

звітності, іншої необхідної інформації (зовнішньої економічної інформації, внутрішньобанківської нормативної бази, нормативно-правової бази) й сучасних методів її обробки (зокрема, системного аналізу (формальні і неформальні)) / накопичення, що уможливлюють відстеження динаміки показників розвитку суб'єктів системи забезпечення ФББС, взятих ними зобов'язань перед економічними агентами;

постійна увага КБ і НБУ до фіксування, обробки й узагальнення інцидентів порушення інформаційної безпеки банківських установ;

автоматизація процесів присікання відмивання (легалізації) коштів, одержаних злочинним шляхом;

регулювання відповідності вимогам безпеки використання віртуальних співробітників / застосування чат-ботів;

підвищення обізнаності персоналу КБ у сфері інформаційної безпеки, доведення інформаційної безпеки філій і структурних підрозділів КБ у відповідність до керівних документів у цій сфері;

убезпечення банківської таємниці службовцями НБУ та уповноваженими ними особами, на яких, згідно з чинним законодавством, не поширюються обмеження отримання інформації, яка становить банківську таємницю, за ними банківського нагляду / валютного контролю;

протидія шахрайським проявам отримання і використання персональної інформації громадян, у т.ч. банківської.

Крім того, слід виявляти «сигнальні» статті звітності, за якими потрібен посилений контроль.

ВИСНОВКИ

1. ФББС – синтетична категорія, що: за достатнього рівня завдяки запобіганню / мінімізації / нівелюванню викликам, загрозам і ризикам забезпечує дотримання національних, державних, корпоративних і особистісних фінансових інтересів, безпосередньо впливає на ефективність функціонування КБ, їхніх клієнтів / контрагентів; зумовлюється фінансовою автономією, платоспроможністю ліквідністю БС, його фінансовими стійкістю / стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю, ефективністю; є інструментом забезпечення за безперервної просторово-часової адаптації КБ трансформації капіталу БС у кредити клієнтам, прямі і портфельні інвестиції; позначається станом фінансових відносин, що уможливлює розширене відтворення, нарощування фінансового потенціалу БС, поступальне зростання секторів економіки; станом БС, за якого амплітуда змін його властивостей не вище / не нижче порогових значень індикаторів; є результатом забезпечення збалансованості фінансових потоків, критерієм, що характеризує фінансові стійкість / стабільність БС.

2. На ФББС позначаються: організація грошового обігу; координованість фінансових і грошово-кредитних інструментів; превалювання у БС певних бізнес-моделей КБ; обсяги вивезення коштів з країни; ринок криптовалют; девалютизація балансів КБ; технології розподілених даних; втрати клієнтів КБ унаслідок криз / пандемій. Слід виокремлювати такі загрози ФББС, як: не визначення довгострокових перспектив розвитку банківського бізнесу; значний рівень інфляції / дефляції / монополізації в БС; зростання кількості й обсягу несанкціонованих операцій з платіжними картками та кібератак; неправильний вибір вкладання капіталу, виду ЦП для інвестування; деструктивна соціальна інженерія.

3. Система забезпечення ФББС є: органічним поєднанням забезпечувальних підсистем, що формуються на стійкій плановій основі її суб’єктами для досягнення її цілей, виконання завдань концептуального / стратегічного характерів за об’єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС, використання необхідних методів, інструментів, процедур, важелів і стимулів, безпекових індикаторів, механізмів впливу, дотримання наріжних принципів убезпечення БС, його клієнтів / контрагентів, держави; своєчасного виявлення викликів, загроз і ризиків у БС,

запобігання / мінімізації і нейтралізації їх негативного впливу на функціонування БС та обслуговуваних економічних агентів; комплексом оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів правового / правозастосовного, ліцензійно-реєстраційного, економічного, фінансового, соціального, превентивного, адміністративного, протекціоністського, організаційного, управлінського, інформаційно-аналітичного, техніко-технологічного, виховного, освітнього, режимного, профілактичного і контрольного характерів з фінансового убезпечення КБ і БС, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан ФББС.

4. В Україні відсутня система управління ФББС. Заходи НБУ, СРО і КБ з забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, боргової, валютної, майнової, інвестиційної, податкової, розрахункової, цінової, інфляційної безпек БС, безпеки його доходів БС розрізнені, не скоординовані. Регуляторна політика / регуляторна підсистема системи забезпечення ФББС спричиняє ряд проблем у забезпеченні належного рівня ФББС, позаяк спроби досягнення фінансової стійкості БС суто в рамках банківського регулювання позбавлені сенсу. До негативних чинників ФББС варто віднести низку проблем діяльності ФГВФО в Україні як найважливішого елемента страхової підсистеми системи забезпечення ФББС.

5. До основних зовнішніх чинників впливу на ФББС України варто віднести динаміку: світових цін на товари традиційного експорту вітчизняних підприємств; надходжень грошових переказів фізичних осіб; ділової активності за кордоном. На рівні ФББС позначаються: орієнтація великих КБ на досягнення кількісних показників зростання, їхня низька ринкова капіталізація; вади у функціонуванні малих КБ. На стан ФББС і ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної безпек БС зокрема негативно впливають рівень монетизації економіки України, обсяг готівки в обігу, рівень доларизації грошової маси, непродуктивний відплив капіталу з країни, відношення депозитів фізичних осіб до ВВП, співвідношення довгострокових кредитів та депозитів. На зниженні валютної безпеки БС позначились: зменшення валютних депозитів; диспропорції банківських балансів за валютами; істотні зміни валютного курсу. Рівень інвестиційної і

інфляційної безпек БС є недостатніми.

6. Для формування в Україні дієвої системи забезпечення ФББС слід розробити її концептуальну, композиційну, поетапну і формуючу моделі, які б давали чітке уявлення про всі його аспекти. Концептуальна модель включає: цілі, завдання, об'єкти, суб'єкти, предмет, імперативи, принципи, підсистеми, критерії забезпечення. Система забезпечення ФББС має виконувати функції: цілепокладання; формування, безпечного й ефективного використання фінансових ресурсів БС; планування; регулятивну / організаційно-адміністративну; захисну, превентивну, координуючу, інформаційну й аналітичну; стимулювальну; контрольну. Завданнями цієї системи є: гарантування ФБКБ зокрема і ФББС загалом; забезпечення достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів; виявлення передумов виникнення, ранжування й об'єктивна оцінка загроз ФББС; забезпечення надійного захисту вкладів і рахунків фізосіб, фізосіб-підприємців, юросіб; розвиток страхування банківських ризиків; забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу; сприяння уповільненню інфляційних процесів і соціально-економічному розвитку України; визначення алгоритму / послідовності формування цієї системи, забезпечення координації її рівнів і складових.

7. Забезпечення ресурсоутворювальної недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної й розрахункової безпек БС має здійснюватися за таким алгоритмом: 1) формування стратегій їх забезпечення; 2) оцінювання наявної і прогнозованої потреби у фінансових ресурсах з огляду на цілі і завдання зазначених стратегій; 3) визначення наявності і прогноз забезпеченості фінансовими ресурсами для реалізації визначених цілей і завдань; 4) порівняльний аналіз наявних / прогнозованих потреб і забезпеченості фінансовими ресурсами; 5) у разі задоволення наявних і прогнозованих потреб у фінансових ресурсах – започаткування реалізації цих стратегій; у разі незадоволення – оптимізація параметрів цих стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України: дис... канд. екон. наук за спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Дніпропетровськ, 2009. 212 с.

2 Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України: дис. канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2016. 237 с.

3 Гриценко Р. Економічна безпека банківської системи України. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 4. С. 27- 28.

4 Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра екон. наук за спеціальністю 08.00.08. – гроші, фінанси і кредит. Тернопіль, 2018. 529 с.

5 Батухіна А. С. Економічна та фінансова безпека банківського сектору. *Актуальні проблеми гуманітарних і соціально-економічних наук*. 2017. Т. 11. №S3. С. 25-29.

6 Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С.168-175.

7 Пріхно І. М. Оцінка рівня фінансової безпеки банківської системи як складової національної економіки України. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 4. С.99-107.

8 Лісицина Т. М. Економічна і фінансова безпека банківської системи. *Економіка і статистика*. 2017. № 5. С. 76-80.

9 Соловйов В.І. Сучасний стан банківської безпеки України. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2021. № 4. С. 79-82.

10 Толстошеєва А.В. У банках побільшало готівки. URL: http://businessua.com/ finance/72979u- bankah-pobilshalo-gotivki.html. С. 200-212

11 Сидоренко В. А. Кредитний процес у комерційних банках України: дис. канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2010. 214 с.

12 Соловаров А. В. Боргова безпека банківського сектору економіки України: дис. …канд. екон. наук: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. К., 2019. 203 с.

13 Славкіна М. А. Сучасні тенденції розвитку банківського сектору України

в контексті стратегічних завдань забезпечення його економічної безпеки. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 36. С.87-94.

14 Ніколаєнко Ю. В. Державне регулювання і фінансова безпека банківського сектору України : проблемні питання та шляхи вирішення. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 3, ч. 2. С.131-137.

15 Саттарова Н.А. Система фінансової безпеки і напрями її забезпечення. *Право і держава: теорія і практика.* 2018. № 10. С.91-95.

16 Барановський О. І. Загрози фінансовій безпеці фондового ринку. *Фінанси України*. 2016. № 3. С.15-33.

17 Анісімова Г. В., Голеницька Н. В. Проблеми економічної безпеки банківської системи України. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С.4-13.

18 Шиян Д. В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи. *Фінансовий простір*. 2019. № 2. С.158-163.

19 Дубровін О. В. Забезпечення фінансової безпеки у банківському секторі: дис... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2020. 262 с.

20 Шиян Д. В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи. *Фінансовий простір*. 2018. № 2. С.158-163

21 Кривошеєв К. О. Адміністративно-правові засади діяльності єдиного правоохоронного органу, що забезпечує фінансову безпеку України: дис… д- ра філософії: спец. 081. Суми, 2021. – 233 с.

22 Бригінець О. О. Правове забезпечення фінансової безпеки України: дис. … докт. юрид. наук, спец.: 12.00.07. Ірпінь, 2017. 460 с.

23 Грошово-кредитна та фінансова статистика. Січень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MFS_ 2022-01.pdf?v=4

24 Варналій З. С., Томашевський Т. Т. Місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки України. *International Internauka. Series: «Economic Sciences».* URL: http://www.inter-nauka.com/magazine/economy/

25 У банках в 2023 році побільшало готівки. URL: http://businessua.com/finance/72979u- bankah-pobilshalo-gotivki.html

26 Огляд банківського сектору. Лютий 2023 року. URL: https://

bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-02.pdf?v =4

27 Бурдюг В.В. Світові тенденції політики деофшоризації. Матеріали IX Всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти ТДАТУ імені Дмитра Моторного. Мелітополь, 2021. С.166-168.

28 Звіт про фінансову стабільність. Червень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua /ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2021-roku

29 Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України : аналіт. доп. / [Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2022. 104 с.

30 Csajbok A., Dadashova P., Shykin P., Vonnak B. Consumer Lending in Ukraine: Estimation of the Equilibrium Level. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2022. 249. P. 4-12.

31 Про Стратегію реформування банківської системи Республіки Узбекистан на 2020-2025 роки. Указ Президента Узбекистану від 12 травня 2020 року № УП-5992.

32 Музичка О. М., Журибіда Н. Р., Галько Є. О. Методичні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки банків. *Бізнес Інформ*. 2023. № 3. С.322- 327.

33 Інфляційний звіт. Січень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_ uploads/article/IR_2023-Q1.pdf

34 Зовнішній борг України на кінець 2022 року. URL:https://bank.gov.ua/files/ES /ExDebt_y.pdf

35 Річний звіт Національного банку України за 2022 рік. К., 2021. 140 с.

36 У Мінекономіки оцінили економічну безпеку країни: Зеленський ввів у дію Стратегію до 2025 року. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/ 08/12/676822/

37 Музичка О. М., Журибіда Н. Р., Галько Є. О. Методичні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки банків. *Бізнес Інформ*. 2023. № 3. С.322- 327.

38 Україна-30: попереду нові випробування. URL: https://m.day.kyiv.ua/uk/ article/ekonomika/ukrayina-30-poperedu-novi-vyprobuvannya

39 Рєзнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: монографія.

Суми, Сумський державний університет, 2018. 475 с.

40 Дейсан І. Фінансування інвестицій в Україні: чи слід розраховувати на банки? URL: https:// voxukraine.org/ finansuvannya-investitsij-v-ukrayini-chi-slid-rozrahovuvati-na-banki/

41 Щербатих Д. В., Шпільовий Б. В. Підходи та загрози до формування фінансово-економічної безпеки банківських установ. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 1. С. 331-338.

42 Далгич К. В. Інституційні засади розвитку банківської системи України: дис.. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Львів, 2021. 278 с.

43 Близько 40% населення України не має банківських рахунків. URL: https: // finclub.net/ua/news/blyzko-40protsent-ukraintsiv-ne-maiut-bankivskykh-rakhunkiv.html

44 Тіньова економіка. Загальні тенденції. Січень-червень 2023 року. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6- b56f-50e5243eb15a&tag=Tendentsii TinovoiEkonomiki

45 Шелеметьєва Т. В., Трохимець О. І., Перекрест М. І. Оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку з використанням кількісного методу. *Держава і регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2023. № 3. С.174-181

46 Державні банки: валіза без ручки. URL: https://www.epravda.com.ua/news/ 2023/02/1/680222/

47 Огляд динаміки розвитку фінансово-банківського сектору Узбекистану 2019-2022 роки. URL: https://review.uz/post/ obzor-dinamiki-razvitiya- finansovo-bankovskogo-sektora-uzbekistana-za-2019-2022-god

48 CASE Україна. Державні банки: Валіза без ручки. К., 2021. 40 с.

49 Стратегія розвитку банківської системи 2018-2022: «синергія розвитку банків та індустріалізації економіки». К., 2016. 93 с.

50 Гірман Ю. В. Передумови створення оптимальної моделі забезпечення фінансової безпеки банку на базі світового досвіду. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С.49-53.

51 Єгоричева С. Б., Прасолова С. П. Аналіз ролі рефінансування в забезпеченні

фінансової безпеки банківської системи України. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 2. С.249-259.

53 Зачосова Н. В. Формування системи економічної безпеки фінансових установ : монографія. Черкаси: ПП Чабаненко Ю. А., 2016. 375 с.

54 Крупка І. М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2012. № 6. С.168-175.

55 Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України : аналіт. доп. / [Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2021. 104 с.